

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
VALSTSTIESĪBU ZINĀTŅU KATEDRA

**VIENDZIMUMA PĀRU TIESISKĀ STATUSA UN REGULĒJUMA
PROBLEMĀTIKA LATVIJĀ**
BAKALaura DARBS

Autore: **Vera Romanovska**

Studenta apliecības Nr.: vr18022

Darba vadītāja: Dr.iur., asoc. prof. Annija Kārklīņa

RĪGA 2021

ANOTĀCIJA

Sabiedrības vērtību maiņa un likumdevēja bezdarbība ir radījusi tādu tiesisko realitāti, kurā homoseksuālām personām netiek sniegts nedz valsts atbalsts, nedz aizsardzība. Likumdevējs apzināti ir izvēlējis pozīciju juridiski neatzīt šo sabiedrības grupu un tās tiesības, kas pēc darba autores domām ir Satversmē garantēto tiesību pārkāpums. Demokrātiskā, nacionālā, sociāli atbildīgā un tiesiskā valstī nav pieļaujama viendzimuma pāru neievērošana, jo arī šādiem pāriem ir tiesības dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi. Latvijas likumdevējam un sabiedrībai jāmacās būt tolerantiem, jo tikai tā var tikt realizētas cilvēka pamattiesības. Darbā tiek pētīta viendzimuma pāru statusa un regulējuma problemātika Latvijā, tāpēc autore analizē Satversmes 110. panta rašanos un attīstību, starptautisko institūciju un Eiropas Savienības dalībvalstu izpratni par “laulības” un “ģimenes” jēdzieniem, Latvijas normatīvajos tiesību aktos identificētos atšķirīgās attieksmes gadījumus, jaunākās aktualitātes un iespējamus risinājumus viendzimuma pāru jautājumā. Darba gaitā autore secinājusi, ka problēma var tikt risināta dažādi – 1) grozot Satversmi, 2) atstājot Satversmi nemainīgu, bet tai pašā laikā pieņemot uz viendzimuma pāriem attiecināmu regulējumu, 3) atstājot jautājuma izlemšanu tautas rokās.

Atslēgvārdi: viendzimuma pāris, kopdzīve, laulība, ģimene, tiesiskais statuss, Satversme.

ANNOTATION

The change in the values of society and the inaction of the legislator have created a legal reality in which homosexuals are given neither state support nor protection. The legislator has deliberately chosen the position not to legally admit this group of society and its rights, which in the opinion of the author of the work is a violation of the rights guaranteed in the Constitution of the Republic of Latvia. In a democratic, national, socially responsible and legal state, it is not allowed to disregard same-sex couples, because such couples also have the right to live a dignified life. The Latvian legislator and society must learn to be tolerant, because only in this way can fundamental human rights be realized. The problem of the status and regulation of same-sex couples in Latvia is explored in this work, therefore the author analyzes the origin and development of Article 110 of the Constitution of the Republic of Latvia, meaning of international institutions and European Union member states on the concepts of “marriage” and “family”, examples of different treatment identified in Latvian laws, latest topicalities and possible solutions to the issue of same-sex couples. The author has concluded that the problem can be solved in different ways - 1) by amending the Constitution of the Republic of Latvia, 2) leaving the Constitution of the Republic of Latvia unchanged, but at the same time adopting a regulation suitable to same-sex couples, 3) leaving the final word to nation.

Keywords: same-sex couple, cohabitation, marriage, family, legal status, Constitution of the Republic of Latvia.

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	5
1. SATVERSMES 110. PANTA VĒSTURE.....	7
1.1. Tiesību normas attīstība no 1922. līdz 1998. gadam	7
1.2. 2005. gada Satversmes grozījumi	10
2. LAULĪBAS UN ĢIMENES JĒDZIENU IZPRATNE STARPTAUTISKAJOS TIESĪBU AVOTOS	15
2.1. Jēdzienu tendences starptautiskajos dokumentos un tiesu praksē	15
2.2. Jēdzienu tendences Eiropas Savienības dalībvalstīs	19
3. ESOŠAIS REGULĒJUMS UN PĒDĒJO GADU AKTUALITĀTES LATVIJĀ	22
3.1. Normatīvajos tiesību aktos identificētie problemātiskie piemēri.....	22
3.2. Viendzimuma pāru tiesiskā stāvokļa aktualitātes	26
3.2.1. Dzīvesbiedru likums.....	26
3.2.2. Ģimenes un laulības jēdzienu tendences Latvijas tiesu praksē.....	28
3.2.3. 2021. gada likumprojekts “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē”	34
4. IESPĒJAMIE RISINĀJUMI	36
KOPSAVILKUMS	39
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS.....	41

IEVADS

2006. gadā laikrakstā “Latvija Amerikā” atrodams šāds viedoklis: “Bīstami bija aicinājumi mācību iestādēs skaidrot, ka homoseksuālisti ir tādi paši kā pārējie cilvēki.”¹ Jāpiekrīt Satversmes tiesas tiesneses prof. Sanitas Osipovas publiskajā telpā paustajam viedoklim, proti, ka patiesa vienlīdzība ir iespējama tikai tad, ja ir iecietība. Latvijas tautā gadu simtiem mācīta neiecietība pret dažādo.² Homoseksuālisms vēl nesen Latvijas ģeogrāfiskajā telpā bija sodāms noziedzīgs nodarījums.³ Līdz mūsdienām Latvijas tauta nav izskaudusi izsenis mācīto un nav gatava atvērties pasaulei.

Par viendzimuma partneriem un viņu tiesībām ir spriests aptuveni 20 gadu. Jau tas vien apliecina, ka problēma bija un nekur nav pazudusi. Ģimenes jēdziens laulībā un ārpus tās apspriests no visiem iespējamiem rakursiem, tomēr vēl aizvien šai personu grupai nav nodrošināta iespēja juridiski nostiprināt savas ģimenes attiecības. Sakarā ar 2020. un 2021. gadā pieņemtajiem Satversmes tiesas spriedumiem⁴, kas izpelnījās gan pozitīvu atzinumu, gan plašu kritiku, drīzā nākotnē problēma varētu tikt atrisināta. Jāatzīst gan, ka 2021. gada janvārī Saeimā iesniegtais Nacionālās apvienības deputātu Satversmes grozījumu projekts,⁵ kas paredz Satversmes 110. pantā iekļaut ģimenes jēdzienu, norāda uz pretējo. Latvija kārtējo reizi “aizver acis” un izliekas, ka viendzimuma pāri neeksistē. Izrietoši viens no aktuālākajiem jautājumiem, kas rodas, ir tas, kā likumdevējam jārikojas un kā tas rīkosies.

Bakalaura darba mērķis ir izvirzīt iespējamus risinājumus viendzimuma pāru tiesību aizsardzības nodrošināšanai. Šī mērķa sasniegšanai izvirzīti šādi uzdevumi:

- 1) noskaidrot Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversmes) 110. panta ģenēzi;
- 2) aplūkot jēdzienu “laulība” un “ģimene” izpratni starptautiskajos tiesību aktos un tiesu praksē;

¹ Pētersons T. Vispirms jādama par Latviju un latviešu tautu. Latvija Amerikā, 2006, Nr. 32. Pieejams: <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pa|issue:199982|arti cle:DIVL49|query:%20viendzimuma%20%20laul%C4%ABbu%20> [aplūkots 13.05.2021.]

² Intervija “1:1 Gundars Rēders: Sanita Osipova”. Pieejams: <https://ltv.lsm.lv/lv/raksts/01.12.2020-11-gundars-reders-sanita-osipova.id203981/> [aplūkots 23.05.2021.]

³ LPSR Kriminālkodekss. 124. pants. Pieejams: <https://e-gramatas.com/arhivs/FILOSOFIJA%20UN%20PSIHOLOGIJA/Politika/juridisko%20tiesibu%20macibu%20lidzekli%20no%20gramataselektroniski/LPSR%20Kriminalkodekss%201961.pdf> [aplūkots 24.05.2021.]

⁴ Satversmes tiesas 12.11.2020. spriedums lietā Nr. 2019-33-01, Satversmes tiesas 08.04.2021. spriedums lietā Nr. 2020-34-03.

⁵ Likumprojekts “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē”. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/0/A38F6751399F389CC225865600317857?OpenDocument> [aplūkots 14.04.2021.]

3) identificēt pret viendzimuma pāriem pastāvošus atšķirīgas attieksmes gadījumus Latvijas normatīvajos tiesību aktos;

4) izpētīt pēdējo gadu aktualitātes atšķirīgas attieksmes gadījumu novēršanai un pretēji – veicināšanai.

Izvirzītā mērķa sasniegšanai un uzdevumu izpildei darba autore izmantos šādas zinātniski pētnieciskās metodes – sistēmisko, vēsturisko un salīdzinošo. Izmantojot sistēmisko metodi, tiks pētīts “laulības” un “ģimenes” jēdzienu saturs. Ar vēsturiskās metodes palīdzību tiks noskaidrota Satversmes 110. panta attīstības gaita, savukārt, veicot ārvalstu tiesību normu un starptautisko tiesību avotu analīzi, izmantota salīdzinošā metode.

Bakalaura darbs tiks strukturēts četrās nodaļās. Pirmajā nodaļā tiks pētīta Satversmes 110. panta vēsture no divdesmitā gadsimta sākuma līdz šim brīdim. Otrā nodaļa ietvers apskatu par starptautiskajos dokumentos un tiesu praksē nostiprinātiem “laulības” un “ģimenes” jēdzienu skaidrojumiem, kā arī Eiropas Savienības dalībvalstu izpratni par šiem jēdzieniem kopsakarā ar viendzimuma pāriem un to tiesībām. Darba trešajā nodaļā tiks analizēti dažādu tiesību nozaru normatīvajos tiesību aktos atrodamī piemēri, kas apliecina viendzimuma pāru statusa problemātiku un tiesību neskaidrību. Bakalaura darba noslēdzošajā – ceturtajā – nodaļā tiks sniegti iespējamie risinājumi viendzimuma pāru tiesiskā statusa un regulējuma pilnveidei.

Bakalaura darba izstrādes gaitā tiks izmantoti tādi avoti kā Latvijas un ārvalstu normatīvie tiesību akti, Latvijas un starptautisko tiesu judikatūra, kā arī tiesību doktrīna un publikācijas, kas saistītas ar pētāmo jautājumu.

1. SATVERSMES 110. PANTA VĒSTURE

Latvijas Republikas Satversmes⁶ (turpmāk – Satversme) 110. panta pirmais teikums nosaka valsts pienākumu aizsargāt un atbalstīt laulību, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Pantā ietverts laulības jēdziens, tomēr tā nav bijis vienmēr. 1922. gada 15. februārī Latvijas Satversmes sapulce pieņēma Latvijas Republikas Satversmi, tomēr otrās apakškomisijas gatavotais Satversmes cilvēka pamattiesību katalogs netika pieņemts.⁷ Nepastāvēja ne tikai laulības jēdziens, bet arī pats Satversmes 110. pants. Tomēr nevarētu apgalvot, ka sabiedrībā valdīja neizpratne par to, kas saprotams ar šo jēdzienu.

Jaunlaiku filozofs Kaizerlings mēģinājis izvirzīt laulības jēdziena definīciju, uzstādot septiņus motīvus, kuri pirmsšķietami ir pareizi un ietilpst laulības jēdzienā, tomēr pilnīgi viņš nav atklājis šī jēdziena galveno būtību. “Laulības jēdzienu nevar tā vienkārši paskaidrot, tāpat kā nevar izskaidrot cilvēka dvēseli, kurā allaž dzimst jauni spēki un jaunas jūtas, kas vairs neietilpst parastajā simbolikā. Tāpēc laulība vispirmā kārtā ir Radītāja lemta dzimumu kopība, kurā apvienojas viss tas, kas abiem dzimumiem ir kopīgi skaists, cēls un labs, un līdz ar to tad laulība ir siržu un dvēseļu kopība tai nozīmē, ka mēs viņu saprotam ka augstākās cilvēku būtības izteiksmi,” tā par laulību teikts 1931. gada publikācijā “Zeltene”.⁸

Tikai ar 1998. gada 15. oktobra grozījumiem Satversmē tika iekļauta VIII nodaļa – cilvēka pamattiesības,⁹ tomēr laulības skaidrojums tajā vēl aizvien nav atrodams. 2005. gadā Latvijas likumdevējs, Saeima, sniedza laulības definīciju, ietverot to valsts konstitūcijā. Definīcijas iekļaušana Satversmē izraisīja plašas diskusijas, kas neatstāja vienaldzīgu itin nevienu Saeimas deputātu. Saeimas sēdē spriestais ietekmējis to, kādu Latviju mēs redzam vēl aizvien.

1.1. Tiesību normas attīstība no 1922. līdz 1998. gadam

Pēc vēsturnieka Ādolfa Šildes domām, Satversmes otrās daļas, pamattiesību daļas, nepieņemšana divdesmitā gadsimta sākumā ir zaudējums, kā iemesls ir atsevišķu partiju un grupu

⁶ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [01.01.2019. red.]

⁷ Dupate K., Reine I. Ievads Latvijas Republikas Satversmes VIII nodaļas komentāriem. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 8. lpp.

⁸ [b.a.] Laulības būtība. Zeltene, 1931, Nr. 2. Pieejams: <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pa|issue:252763|article:DIVL30|query:Jaunlaiku%20filozofs%20Kaizerlings%20> [aplūkots 25.03.2021.]

⁹ Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē: LR likums. Pieņemts 15.12.2005.

neapmierinātība ar kāda priekšlikuma noraidīšanu. Pamattiesību daļas pieņemšana būtu atbalsts Latvijas tiesību sistēmai kā tādai, tādējādi arī tiktu paaugstināta Latvijas pilsoņu tiesiskā apziņa.¹⁰ Par Satversmes otrās daļas noraidīšanas iemeslu parasti tiek norādīts Satversmes sapulces lēmums nošķirt baznīcu no valsts un pašpārvaldes tiesību nepiešķiršana Latgalei.¹¹ Tomēr izšķirošās izrādījās sociāldemokrātu balsis, kas kalpoja par patieso iemeslu Satversmes otrās daļas nepieņemšanai. Satversmes sapulce noraidīja streika tiesību ietveršanu Satversmes pamattiesību daļā, pēc kā sekoja sociāldemokrātu atbildes reakcija, atturoties no balsojuma.¹²

Jurists R. Akmentiņš norāda, ka pilsonisko tiesību ietveršana Satversmē nav svarīgākais pilsoņu pamattiesību nodrošinājums. Latvijas valsts pamattiesības tiek nodrošinātas tās iedzīvinot likumos.¹³ Līdzīgu uzskatu 1930. gadā pauž K. Dišlers, norādot, ka pilsoņu tiesību neesamība Satversmē nenozīmē to, ka Latvijā šīs tiesības netiek atzītas vai tās ir pakļautas apdraudējumam.¹⁴

Neilgi pirms 1934. gada apvērsuma notika mēģinājums rosināt jautājumu par pilsoņu tiesību ietveršanu Satversmē, tomēr Kārļa Ulmaņa apvērsuma dēļ Satversmes faktiskā darbība tika apturēta.¹⁵

Starpkaru periodā politiķi un juristi ticēja demokrātiskas republikas iekārtas pastāvēšanai, kurā cilvēka pamattiesības nav iekļautas konstitūcijā un kurā nav vajadzības radīt speciālu mehānismu, kas uzraudzītu likumdevēja vai izpildvaras rīcību.¹⁶ Divdesmitā gadsimta pirmajā pusē dominēja “konstitucionālais romantisms”, tādēļ nemaz nebija runas par pamattiesību pārkāpumiem. "Konstitucionālais romantisms izpaudās plaši izplatītās ilgās pēc konstitucionālās iekārtas un ar šo iekārtu saistītās rožainās cerībās: tika domāts, ka ar konstitūcijas ieviešanu un tautas pašas izvēlēto priekšstāvju piedalīšanos likumdošanā turpmāk tikšot izdoti tikai vislabākie likumi, un brīvība un vispārēja labklājība sekošot šo labu likumu izvešanas rezultātā kā pati par sevi saprotama lieta."¹⁷ Pastāvot šādai pārliecībai, pat netika pieļauta doma, ka likumdevējs varētu pieņemt tiesību normas, kas ir pretējas cilvēka pamattiesībām. Tāpat netika apspriests jautājums par aizsardzības mehānismiem pret likumdevēja vai izpildvaras patvaļu.¹⁸

¹⁰ Šilde Ā. Latvijas vēsture 1914.-1940. Valsts tapšana un suverēna valsts. Stokholma, 1976, 363. lpp.

¹¹ Ibid.

¹² Blūzma V. Tiesiskas valsts pirmsākumi Latvijā. Latvijas Vēsture, 1999, Nr. 1, 47. lpp.

¹³ Akmentiņš R. Latvijas Satversmes reforma. Jurists, 1934. maijs, Nr. 5, 132.-134. lpp.

¹⁴ Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A. Gulbis, 1930, 75. lpp.

¹⁵ Akmentiņš R. Latvijas Satversmes reforma. Jurists, 1934. maijs, Nr. 5, 132. lpp.

¹⁶ Pleps J. Pamattiesību katalogs starpkaru periodā. Jurista vārds. 2008. 23. decembris, Nr. 48.

¹⁷ Dišlers K. Ievads administratīvo tiesību zinātnē. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938, 67.-68. lpp.

¹⁸ Pleps J. Pamattiesību katalogs starpkaru periodā. Jurista vārds. 2008. 23. decembris, Nr. 48.

Pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas valsts pilsoņu uzskati par pamattiesībām bija krasi atšķirīgi no demokrātiskā un tiesiskā valstī noteiktajiem.¹⁹ Padomju tiesiskie uzskati, kas prevalēja Latvijā, raksturojās ar to, ka cilvēktiesību normas iedibināmas ar citiem normatīvajiem aktiem, jo tās neesot konkrētas.²⁰ Par jaunas valsts konstitūcijas izveides nepieciešamību iestājās 1990. gada 4. maija Neatkarības deklarācijas autori. Viņuprāt, Satversme bija novecojusi. Neatkarības deklarācijas 7. punkts paredzēja, ka izveidojama speciāla komisija, kas darbosies jaunas Satversmes redakcijas tapšanā. 1990. gada 31. jūlijā Latvijas Republikas Augstākajā padomē tā tika izveidota.²¹

Likumdevējam, izstrādājot dažādus likumus, cilvēka pamattiesības tika iedzīvinātas dzīvē.²² Šajā sakarā īpaši jāpiemin likums "Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi", kas pieņemts 1991. gada 10. decembrī.²³ Likumā pamattiesību uzskaitījums bija plašs, jo tajā tika pārņemts starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos noteiktais. Šī likuma 36. pants paredzēja, ka laulības pamatā ir sievietes un vīrieša brīvprātīga vienošanās, kas principā atbilst vīrieša un sievietes savienībai, kas noteikta pašreizējā regulējumā. Tomēr atzīstams, ka likums nebija līdz galam konstitucionāls. Tas kalpoja par cilvēktiesību garantu līdz 1998. gada oktobrim, kad spēkā stājās Satversmes 8. nodaļa.²⁴

1998. gadā Satversmes 110. pants nedefinēja laulību. Civillikuma 35. pants 1937. gada redakcijā neparedzēja panta otro daļu, kā tas ir šobrīd, nosakot laulības aizliegumu viena dzimuma personām.²⁵ Tas, iespējams, skaidrojams ar to, ka divdesmitā gadsimta sākumā sabiedrība par laulību uzskatīja tieši attiecības starp vīrieti un sievieti un ka nemaz netika pieļauta doma par viena dzimuma personu laulību. Tikai deviņdesmitajos gados, atjaunojot 1937. gada Civillikumu, Latvijas deputāti pēc juristu ieteikumiem veica izmaiņas, papildinot pantu ar otro daļu. Tam par

¹⁹ Levits E. Cilvēktiesību piemērošanas pamatjautājumi Latvijā. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Dr. Ziemele I. (Red.). 2000, 258. lpp.

²⁰ Ibid. 260. lpp.

²¹ Dupate K., Reine I. Ievads Latvijas Republikas Satversmes VIII nodaļas komentāriem. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 12. lpp.

²² Balodis R., Kārklīņa A. Valsts tiesību attīstība Latvijā: otrais neatkarības laiks. LU žurnāls Nr. 1. Juridiskā zinātne. Rīga: Latvijas Universitāte, 2010, 25.-52. lpp.

²³ Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi: LR likums. Pieņemts 10.12.1991. Zaudējis spēku. [22.01.1992. red.]

²⁴ Dupate K., Reine I. Ievads Latvijas Republikas Satversmes VIII nodaļas komentāriem. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 13.-14. lpp.

²⁵ Civillikums. Vēsturiskā 1937. gada redakcija. Pieejams: http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/view/indexdev.html?lang=fr#panel:ppissue:p_001_wawe1937n_41|page:2|issueType:P

īemeslu bija sabiedriskajā telpā notikušās pārmaiņas pēdējos 50 gados.²⁶ Tomēr konstitucionāli laulība kā savienība starp vīrieti un sievieti nebija nostiprināta. Turpmāk darba autore apskatīs, kādēļ tas mainījās divtūkstošo gadu sākumā.

1.2. 2005. gada Satversmes grozījumi

Pirms 2005. gada 15. decembra grozījumiem Satversmes 110. pants nesniedza laulības definīciju. Likumprojekta “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē ” anotācijā norādīts, ka nepieciešams nostiprināt Latvijā jau izsenis izveidojušo uzskatu par laulību un ģimeni, kā arī novērst apdraudējumus tradicionālajai vērtībai. Papildus norādīts, ka grozījums konstitucionālā līmenī nostiprinās jau Civillikumā ieviesto, proti, aizliegta laulība starp viena dzimuma personām.²⁷

2005. gada 26. oktobrī Saeimā tika izskatīts iepriekšminētais grozījumu likumprojekts pirmajā lasījumā, ko sākotnēji iesniedza Latvijas Pirmā partija, tomēr kā alternatīvo likumprojektu iesniedza Juridiskā komisija. Komisija rediģēja partijas likumprojektu un piedāvāja savu redzējumu, kādam vajadzētu izskatīties Satversmes 110. pantam.²⁸

Saeimas sēdē sākotnēji tika balsots par Latvijas Pirmās partijas iesniegto likumprojektu, jo debatēs neviens deputāts nebija pieteicies. Likumprojekts tika noraidīts. Pirms balsošanas par alternatīvo likumprojektu sēdē tika uzklauti debatēt pieteikušies deputāti.²⁹

Deputāts Vladimirs Buzajevs norādīja, ka politisko organizāciju apvienības “Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā” frakcija neatbalsta grozījumus Satversmē. “Civillikumā jau sen ir atrisināts jautājums par viendzimuma, divdzimumu un trīsdzimumu laulībām,” pauda deputāts, it kā ironizēdams konkrētā likumprojekta nepieciešamību. Buzajevs sacīja, ka Satversmes grozīšana ir kļuvusi par deputātu izklaidi daudzu gadu garumā, kamēr valsts iedzīvotāju līmenis ir samazinājies. Deputāts izteica viedokli par bērnu pabalstu paaugstināšanas vajadzību, izrādot neizpratni par Satversmes grozīšanas iniciatīvu.³⁰

²⁶ Civillikums. 35. panta tendences. <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html?lang=fr#panel:pa|issue:/latv1999n394396|article:DIVL392|query:Civillikuma%2035%20pantu%20pant%20pantie m|issueType:P> [aplūkots 27.03.2021.]

²⁷ Likumprojekta “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” anotācija Pieejams: https://www.saeima.lv/Likumdosana/8S_DK/lasa-dd=LP1400_1.htm [aplūkots 19.03.2021.]

²⁸ 8. Saeimas rudens sesijas 9. sēdes 2005.gada 26.oktobra stenogramma. Pieejams: <https://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/920#ss> [aplūkots 18.03.2021.]

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid.

Pavisam pretēju viedokli izteica Dzintars Rasnačs (frakcija “Tēvzemei un Brīvībai”/LNNK), aicinot visas labējās partijas atbalstīt Juridiskās komisijas sagatavoto redakciju. Deputāts īpaši uzsvēra, ka katoliskajā Spānijā balsojumu par viendzimuma laulībām panāca sociālisti, kas ir kreiso un arī liberāļu ideoloģija. Tālāk Rasnačs izteicās par to, ka ar Civillikuma 35. pantu vien nepietiek. Viņš apgalvoja, ka viendzimuma laulību aizliegumu, kas ietverts Civillikumā, iespējams atcelt ar vienkāršu balsu vairākumu. Deputāts izteicās šādi: “[..] nav izslēgts, ka 9. vai 10. Saeimā uzradīsies “gudrinieki” no liberāļiem vai no sociālistiem, kuri nāks ar šādu priekšlikumu.”³¹ Redzams, ka Rasnača argumentācija nav visai plaša. Turklāt minams tas, ka no citētā izriet deputāta subjektīvais viedoklis, nevis pamatoti apgalvojumi, pierādījumi, apsvērumi un secinājumi.

Kā nākamais debatēs uzstājās Valērijs Agešins (Tautas saskaņas partijas frakcija), kurš jau pašā sākumā norādīja, ka grozījumi Satversmē ir lieki, jo ikvienam esot skaidrs, ka laulība Latvijā ir savienība starp vīrieti un sievieti. Deputāts minēja, ka grozījuma likumprojekts lielā mērā atkārtot Civillikuma 35. pantu, tādēļ būtu izvirzāms jautājums par grozījuma pamatotību. Agešins norādīja, ka Satversmes lakoniskās valodas dēļ būtu grūti tajā ietvert izsmeļošu laulības definīciju. Turklāt deputāts izteicās, ka laulības un ģimenes aizsardzībai un atbalstīšanai izmantojamas citas metodes, proti, ne vārdos, bet darbos.³²

Tā kā Valērijs Agešins izvirzīja jautājumu par likumprojekta un priekšlikuma pamatotību, debatēm pieteicās deputāte Inese Šlesere (Latvijas Pirmās partijas frakcija), lai to paskaidrotu. Pirmkārt, viņa norādīja, ka likumprojekts nav vērsts pret kādu. Tieši otrādi – tas ir par laulību, par savienību starp vīrieti un sievieti, kas var nodrošināt Latvijas valsts pastāvēšanu un nākotni. Otrkārt, deputāte dedzīgi uzsvēra, ka ar likumprojektu netiek ierobežotas nevienas sabiedrības grupas intereses. Treškārt, Šlesere vērsa savu kolēģu uzmanību uz to, ka nevienā Latvijas likumā nav ietverta laulības definīcija un ka Latvijā nav noteikts, kas ir laulība.³³ Šleseres pirmais arguments līdz galam nav skaidrs. Lai gan likumprojektam bija cēls mērķis, proti, laulības definēšana, nevarētu sacīt, ka likumprojekts nebija vērsts pret kādu, jo, ja ne tieši, tad netieši, tas vēršas pret homoseksuālām personām, kuras vēlas noslēgt laulību Latvijā. Tas sasaucas arī ar deputātes otro argumentu, jo, izslēdzot jebkādus citus apstākļus, var teikt, ka ar likumprojektu tiek ierobežotas atsevišķu personu intereses, proti, stāšanās laulībā. Trešajam argumentam var tikai piekrist, jo laulības definīcijai ir jābūt skaidrai, pretējā gadījumā šis jēdziens var tikt interpretēts

³¹ 8. Saeimas rudens sesijas 9. sēdes 2005.gada 26.oktobra stenogramma. Pieejams: <https://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/920#ss> [aplūkots 18.03.2021.]

³² Ibid.

³³ Ibid.

dažādi. Ja jau laulība, savienība starp vīrieti un sievieti, ir tradicionāla vērtība, kas jāaizsargā, tad tai pienācīgā kārtā jābūt definētai. Citādi nav skaidrības, ko tieši mēs aizsargājam.

Deputāts Juris Dobelis (frakcija “Tēvzemei un Brīvībai”/LNNK) atbalstīja likumprojektu, jo, pēc viņa domām, bija pienācis īstais vēsturiskais brīdis, kad to darīt. Dobelis pauda: “[..] Satversme nosaka [..] tādas pamatvērtības, kurām ir nozīme noteiktā vēsturiskā posmā.”³⁴ Šis citāts darba autorei izraisīja dziļas pārdomas par to, kādas ir pašreizējās pamatvērtības, ko aizstāv valsts pamatlikums. Vai laulības jēdziens Latvijā mūsdienās tiek saprasts tāpat, kā pirms aptuveni 15 gadiem? Kas ir ģimene, ko mūsdienās aizsargā Latvijas valsts?

Pēc deputātu balsojuma par alternatīvo likumprojektu tas tika pieņemts pirmajā lasījumā, kam sekoja aplausi.³⁵

Likumprojekta “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” otrais lasījums norisinājās 2005. gada 1. decembrī. Juridiskās komisijas pārstāvis Mareks Segliņš (Tautas partijas frakcija) paziņoja, ka otrajam lasījumam tika saņemti divi priekšlikumi³⁶, tomēr komisija abus noraidījusi.³⁷

Debatēs izteicās deputāts Juris Sokolovskis (politisko organizāciju apvienības “Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā” frakcija). Viņš apgalvoja, ka politisko organizāciju apvienības “Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā” frakcija iesniedza priekšlikumu, kas piedāvā Satversmes 110. pantam pievienot trešo teikumu, kas valstij uzliek pienākumu garantēt mājokli bērnam un viņa ģimenei. Deputāts norādīja, ka laulības jēdziena ietveršana Satversmē neuzliek valstij nekādus pienākumus, savukārt frakcijas izvirzītais priekšlikums uzliek valstij par pienākumu rūpēties par to, lai ģimenei ar bērniem būtu mitekļis. Sokolovskis sacīja, ka 110. panta papildināšana ar trešo teikumu un tā reāla izpilde dotu zināmu stabilitātes sajūtu Latvijas ģimenēm, līdz ar ko arī uzlabotos Latvijā pastāvošā demogrāfiskā situācija.³⁸

Tā kā par pirmo priekšlikumu debatēt gribētāju nebija, deputāti balsoja par otro priekšlikumu. Tas tika noraidīts.³⁹ Darba autore nesaprot, kādēļ priekšlikums tika noraidīts. Ja reiz valsts aizsargā ģimenes, tad tam ir jābūt redzamam arī darbībās, nevis tikai Satversmes teksta grozīšanā. Tādējādi atliek domāt par to, vai Latvijas valsts patiesi bija gatava aizsargāt un atbalstīt ģimenes, ja reiz

³⁴ 8. Saeimas rudens sesijas 9. sēdes 2005.gada 26.oktobra stenogramma. Pieejams: <https://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/920#ss> [aplūkots 18.03.2021.]

³⁵ Ibid.

³⁶ Likumprojekts otrajam lasījumam “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” (reģ.nr.1400). Pieejams: https://www.saeima.lv/Likumdosana/8S_DK/lasa-dd=LP1400_2.htm [aplūkots 27.03.2021.]

³⁷ 8.Saeimas rudens sesijas septiņpadsmitās sēdes 2005.gada 1.decembra stenogramma. Pieejams: <https://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/928#s41> [aplūkots 27.03.2021.]

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid.

atteicās no pienākuma uzņemšanās. Iespējams, atbilde meklējama tajā, ka atbalsta programmas ģimenēm būtu jāietver kur citur, nevis Satversmes kodolīgajā tekstā.

Sēdē tika paziņots, ka Saeimas Prezidijs bija saņēmis iesniegumu, kurā lūgts pēc balsošanas par likumprojektu “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” otrajā lasījumā nolasīt katra deputāta balsojumu. No deputātiem iebildumi netika saņemti. Pēc tam, kad tika nolasīti deputāti, kuri balsojuši “pret” un kuri atturējušies, izskanēja starpsaucieni: “Kauns! Kauns! Kauns!”⁴⁰ Redzams, ka likumprojekts izsauca spilgtas emocijas kolēģu vidū.

Likumprojekts “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” trešajā lasījumā tika skatīts 2005. gada 15. decembrī. Lasījumam tika saņemts priekšlikums, kas attiecās uz Satversmes 110. panta papildināšanu ar trešo teikumu.⁴¹

Priekšlikums tika saņemts no politisko organizāciju apvienības “Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā” frakcijas. Debatēm pieteicās deputāts Vladimirs Buzajevs, kurš norādīja, ka laulības definējuma meklējumi jau ir kļuvuši par anekdošu avotu. Viņš izteicās šādi: “Frakcijas PCTVL priekšlikums iekļaut Satversmē frāzi: “Valsts garantē palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā bērnam un viņa ģimenei”, mūsaprāt, ir pietiekami skaidrs komentārs jūsu seksuālajiem meklējumiem.” Buzajevs sacīja, ka Latvija ir unikāla valsts ne tikai Eiropas Savienībā, bet arī visā pasaulē, un viens no iemesliem tam bija tas, ka masveidā no mājokļiem tika izliktas ģimenes, īpaši ar bērniem. Buzajevs aicināja balsot par bērniem, par ģimenēm un par priekšlikumu.⁴² Redzams, ka deputāts neatkāpās no savas pozīcijas, kuru aizstāvēja likumprojekta pirmajā lasījumā.

Balsojumā frakcijas priekšlikums netika atbalstīts. Tam sekoja Mareka Segļiņa aicinājums atbalstīt likumprojektu trešajā lasījumā. Par likumprojektu balsoja 65 deputāti. Likums “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” tika pieņemts. Sēdē izskanēja aplausi.⁴³

Diskutabls ir jautājums par to, vai, grozot Satversmes 110. pantu, nebija rīkojama tautas nobalsošana. No Satversmes 1. panta izriet cilvēka cieņas princips. Atklāts paliek tas, vai, grozot Satversmes 110. pantu, netika pārkāpts šis princips. Ja tiktu konstatēts principa pārkāpums, būtu lemjams jautājums par to, vai ir iespējams izvērtēt Grozījuma likuma atbilstību pašai Satversmei.⁴⁴

⁴⁰ 8.Saeimas rudens sesijas septiņpadsmitās sēdes 2005.gada 1.decembra stenogramma. Pieejams: <https://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/928#s41> [aplūkots 27.03.2021.]

⁴¹ 8.Saeimas rudens sesijas deviņpadsmitās sēdes 2005.gada 15.decembra stenogramma. Pieejams: <https://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/930#s30> [aplūkots 27.03.2021.]

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Satversmes tiesas kolēģijas 2003. gada 11. novembra lēmuma 1.1. punkts pieteikuma Nr.123/2003 lietā un pieteikums Nr. 120/2003 lietā

Secināms, ka Satversmes 110. panta grozījumi ir nekas cits kā politisks gājiens. Saeimas sēdēs notika asas diskusijas par likumprojekta nepieciešamību. Vieni iestājās par likumprojektu, kamēr otri norādīja, ka valstī ir problēmas, kas ir svarīgākas par laulības definējuma meklējumiem, turklāt visiem viss tāpat esot bijis skaidrs, jo Civillikumā jau bija ieviesta kārtība, paredzot, ka laulība starp viena dzimuma personām ir aizliegta. Tālāk darba autore apskatīs, ko laulības un ģimenes jautājumā paredz starptautiskie dokumenti un starptautiskā tiesu prakse.

2. LAULĪBAS UN ĢIMENES JĒDZIENU IZPRATNE STARPTAUTISKAJOS TIESĪBU AVOTOS

Satversmes 89. pants noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. No panta redzams, ka likumdevēja mērķis nav bijis pretnostatīt Satversmē ietvertās cilvēktiesību normas starptautiskajām cilvēktiesību normām, gluži pretēji – panākt šo normu savstarpēju harmoniju.⁴⁵

Tā kā Latvija ir Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO), Eiropas Padomes un Eiropas Savienības (turpmāk – ES) dalībvalsts, tai ir saistoši starptautiskie dokumenti un tiesu prakse. Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) un Eiropas Savienības Tiesas (turpmāk – EST) spriedumos paustās atziņas un secinājumi nosaka apstākļus, pēc kuriem jāvadās Latvijas tiesām lietas pareiza iznākuma labad. Tādēļ darba autore apskatīs būtiskākos dokumentus un spriedumus, kas aptver laulības un ģimenes aspektus, izrietoši no cilvēktiesību sistēmām šādā secībā: ANO cilvēktiesību sistēma, Eiropas Reģionālā cilvēktiesību sistēma un ES cilvēktiesību sistēma.

Lai gūtu plašāku ieskatu, šajā nodaļā tiks aplūkots citu ES dalībvalstu konstitucionālais regulējums. Ne tikai Latvijas sabiedrībā pastāvējuši krasi atšķirīgi uzskati par viendzimuma pāru tiesībām, bet arī citviet. Tas liecina par to, ka šī nu jau samilzusī problēma un no tās izrietošās sekas visas ES ietvaros rūp gan atbalstītājiem, gan pretiniekiem.

2.1. Jēdzienu tendences starptautiskajos dokumentos un tiesu praksē

Apvienoto Nāciju Organizācijas primārais mērķis ir starptautiskā miera un drošības garantēšana, taču cilvēktiesības arī ir ANO darbības komponents.⁴⁶ Cilvēktiesību un pamatbrīvību nodrošināšanas veicināšana un sekmēšana ir viens no ANO Statūtos noteiktajiem mērķiem.⁴⁷

ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 23. pants nosaka vīriešu un sieviešu tiesības stāties laulībā un dibināt ģimeni.⁴⁸ Redzams, ka pants paredz indivīdu tiesības,

⁴⁵ Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta spriedums lietā Nr. 2000 – 03 – 01.

⁴⁶ <https://www.mfa.gov.lv/newyork/informacija-par-ano/ano-darbibas-virzieni/cilvektiesibas>

⁴⁷ Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtu 1. pants.

⁴⁸ Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 23. pants.

proti, tas nenozīmē, ka pants ietver norādi uz tiesībām stāties laulībā tieši vīrietim ar sievieti. Šāds uzskats būtu maldīgs.

Ģimenes jēdziens ir daudz plašāks nekā laulības jēdziens. Tas sevī ietver dažnedažādus attiecību modeļus, tādēļ nedefinēt vārdu “ģimene” ir gandrīz neiespējami. Tomēr ANO Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām noteic, ka ģimene ir dabiska sabiedrības pamatsūniņa, kurai ir tiesības uz sabiedrības un valsts aizsardzību.⁴⁹

Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas jeb Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 12. pants skaidri nosaka tiesības stāties laulībā saskaņā ar valsts iekšējo likumdošanu.⁵⁰ Katras valsts kompetencē ir noteikt personu, kas stājas laulībā, dzimumu.

Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) spriedumā *B. and L. v. United Kingdom* arī teikts, ka 12. pantā skaidri noteikts, ka laulību regulē valsts.⁵¹ ECT spriedumā *Schalk and Kopf v. Austria* uzsvērusi, ka Eiropas Cilvēktiesību Konvencijas 12. pantā paredzētās tiesības stāties laulībā vairs nav attiecināmas tikai uz laulību starp divām pretējā dzimuma personām, tomēr jautājums par to, vai atļaut viendzimuma laulības, ir atstāts izlemšanai saskaņā ar katras valsts tiesību aktiem. Spriedumā minēts arī tas, ka 12. pants neuzliek līgumslēdzējiem valstīm pienākumu piešķirt laulības tiesības viendzimuma pāriem.⁵² Tāds pat secinājums izriet no ECT sprieduma lietā *Oliari and others v. Italy*, kurā teikts, ka Konvencijas 12. pants valstij neuzliek pienākumu piešķirt viendzimuma pārim piekļuvi laulībai.⁵³

Eiropas Cilvēktiesību konvencija pamatā par ģimeni atzīst personas ar radniecisku un/vai ciešu sociālo saikni.⁵⁴

Eiropas Cilvēktiesību tiesa lietā *Keegan v. Ireland* norāda, ka jēdziens “ģimene” neaprobežojas tikai ar laulībā balstītām attiecībām, jēdziens var ietvert citas “de facto” ģimenes saites, kurās personas dzīvo ārpus laulības.⁵⁵ Lietā *Kroon and others v. Netherlands* tiesa uzsver, ka ģimenes dzīves respektēšana pieprasa to, lai bioloģiskā un sociālā realitāte dominētu pār tiesisko pieņēmumu. Tas ir būtiski tamdēļ, lai šis te tiesiskais pieņēmums nenonāktu pretrunā ar lietā konstatētajiem apstākļiem, nevienam faktiski negūstot labumu.⁵⁶ Praksē izvirzīti kritēriji, pēc

⁴⁹ Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. 23. pants.

⁵⁰ Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 12. pants.

⁵¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā *B. and L. v. United Kingdom*. Para. 36.

⁵² Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā *Schalk and Kopf v. Austria*. 30141/04, 24.06.2010. Para. 61. and 101.

⁵³ Eiropas Cilvēktiesību spriedums lietā *Oliari and others v. Italy*. Para. 192.

⁵⁴ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 590. lpp.

⁵⁵ Eiropas cilvēktiesību tiesas spriedums lietā *Keegan v. Ireland*. Para. 44.

⁵⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā *Kroon and others v. Netherlands*. Para. 40.

kuriem vadīties, nosakot to, vai personu attiecības uzskatāmas par “ģimenes dzīvi”. Tiesa lietā *X, Y and Z v. the United Kingdom* par tādiem norāda faktu, ka pāris dzīvo kopā, attiecību ilgumu un vai viņi ir pierādījuši savu uzticību viens otram, esot par vecākiem abu kopīgiem bērniem, vai ar citiem līdzekļiem.⁵⁷

ECT ir atzinusi, ka jēdziens "ģimenes dzīve" ietver arī viena dzimuma pārus, kuriem ir stabilas de facto attiecības.⁵⁸

Tā, piemēram, kādā ECT spriedumā⁵⁹ konstatēti sekojoši fakti. Personas dzīvoja kopā homoseksuālās attiecībās. Viena no viņām ieņēma ierēdņa statusu, un nelaimes gadījumu un slimības apdrošināšanas nolūkos ir apdrošināta Civildienesta ierēdņu apdrošināšanas korporācijā (*Civil Servants Insurance Corporation*). 1997. gada 1. jūlijā ierēdņa partneris lūdza korporāciju atzīt viņu par apgādājamo un paplašināt sava dzīvesbiedra apdrošināšanas segumu, iekļaujot tajā viņu. Prasītājs norādīja, ka Civildienesta ierēdņu slimības un nelaimes gadījumu apdrošināšanas likuma (“*CSSAIA*”) 56. panta 6. punkts attiecas tikai uz pretējā dzimuma personām, kas dzīvo kopā ar apdrošināto personu un vada kopīgu mājsaimniecību, nesāņemot par to nekādu samaksu. Bet, tā kā nebija pamatotu iemeslu izslēgt personas, kuras dzīvo homoseksuālās attiecībās, no paplašinātā apdrošināšanas seguma privilēģijām, 56. panta 6. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tajā ietilpst arī homoseksuālie partneri.⁶⁰

1997. gada 2. septembrī apdrošināšanas korporācija noraidīja lūgumu tikai tā iemesla dēļ, ka abas personas ir viena dzimuma.⁶¹

Minētajā lietā Eiropas Cilvēktiesību tiesa konstatēja, ka ir pārkāpts Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 14. pants kopā ar 8. pantu.⁶² Tiesa uzskatīja, ka ir mākslīgi uzturēt uzskatu, ka atšķirībā no dažāda dzimuma pāriem viena dzimuma pāri nevar baudīt “ģimenes dzīvi” 8. panta izpratnē.⁶³ Valsts, kas pārkāpj 8. pantā noteiktos pienākumus, nevar veikt diskriminējošus pasākumus 14. panta nozīmē.⁶⁴

Atbilstoši Eiropas Savienības Pamattiesību hartas⁶⁵ (turpmāk – Hartas) 53. pantam arī citi ES vai visām dalībvalstīm saistoši starptautiskie līgumi ir ņemami vērā, izvērtējot pamattiesības un to ierobežojumus. Hartas mērķis ir saglabāt to aizsardzības līmeni, ko nodrošina konkrētie līgumi.

⁵⁷ ECT spriedums *X, Y and Z v. the United Kingdom*. Para. 36.

⁵⁸ Komentāru 590. lpp.

⁵⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 22. jūlija spriedums lietā *P.B. and J.S. v. Austria*.

⁶⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 22. jūlija spriedums lietā *P.B. and J.S. v. Austria*. Para. 7.

⁶¹ *Ibid.* Para. 8.

⁶² *Ibid.* Rezolūīvā daļa.

⁶³ *Ibid.* Para. 30.

⁶⁴ *Ibid.* Para. 34.

⁶⁵ Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Pieņemts 2000. gada 7. decembrī

Hartas 9. pants nosaka tiesības stāties laulībā un tiesības izveidot ģimeni. Tiesību normā personu dzimums nav minēts. Paskaidrojumos ir norādīts, ka tas nav minēts, jo ir Eiropas Savienības dalībvalstis, kurās paredzētas tiesības stāties laulībā arī viena dzimuma personām.⁶⁶

Līguma par Eiropas Savienības darbību⁶⁷ 21. pants paredz ikviena Eiropas Savienības pilsoņa tiesības brīvi pārvietoties un dzīvot citu Eiropas Savienības dalībvalstu teritorijā saskaņā ar noteiktajiem ierobežojumiem un nosacījumiem, kā arī to īstenošanai paredzētajiem pasākumiem. ES pilsoņu un viņu ģimenes locekļu pārvietošanās un uzturēšanās tiesības un ar tām saistītās nodarbinātības un sociālās tiesības citās ES dalībvalstīs regulē Direktīva 2004/38 (turpmāk – Direktīva)⁶⁸.

Direktīvas⁶⁹ 2. un 3. pants sniedz plašu ģimenes locekļa definīciju uzturēšanās tiesību nozīmē. Saskaņā ar Direktīvu ģimenes loceklis ir 1) laulātais, 2) partneris, ar ko Eiropas Savienības pilsonis ir noslēdzis reģistrētas partnerattiecības, pamatojoties uz kādas dalībvalsts tiesību aktiem, ja uzņēmējas dalībvalsts (dalībvalsts, uz kuru pārceļas Savienības pilsonis, lai īstenotu savas brīvas pārvietošanās un uzturēšanās tiesības) tiesību aktos reģistrētas partnerattiecības ir noteiktas kā līdzvērtīgas laulībai, 3) Eiropas Savienības pilsoņa, kā arī viņa laulātā vai 2) punktā definētā partnera bērni vecumā līdz 21 gadam, 4) Eiropas Savienības pilsoņa, kā arī viņa laulātā vai 2) punktā definētā partnera apgādībā esošie tiešie augšupējie radnieki, 5) personas, kuras ceļojuma sākuma valstī ir bijušas ES pilsoņa apgādībā vai dzīvojušas vienā māsaiņniecībā, kā arī personas, kurām veselības apsvērumu dēļ ir noteikti vajadzīga ES pilsoņa ģimenes locekļa personiska kopšana, 6) partneris, ar kuru ES pilsonim ir ilgstošas attiecības, tās pienācīgi apliecinot.

Eiropas Savienības Tiesa lietā *Coman (C-673/16)* atzinusi, ka “laulātā” jēdziens Direktīvas 2004/38 izpratnē ir neitrāls no dzimuma viedokļa un tādējādi var aptvert attiecīgā Savienības pilsoņa tā paša dzimuma laulāto. Lai noteiktu, vai partnerim, ar kuru Savienības pilsonis, pamatojoties uz dalībvalsts tiesībām, ir noslēdzis reģistrētas partnerattiecības, ir “ģimenes locekļa” statuss, Direktīvas 2. panta 2. punkta b) apakšpunktā ir atsauce uz tās dalībvalsts attiecīgajos tiesību aktos paredzētajiem nosacījumiem, kurā šis pilsonis ir iecerējis iecerēt vai uzturēties. Šīs Direktīvas 2. panta 2. punkta a) apakšpunktā šādas atsauces attiecībā uz “laulātā” jēdzienu savukārt nav.

⁶⁶ Paskaidrojumi attiecībā uz pamattiesību hartu. Oficiālais Vēstnesis, C 303, 14.12.2007. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/lv/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303LR.01001701.htm>.

⁶⁷ Līgums par Eiropas Savienības darbību

⁶⁸ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 579. lpp.

⁶⁹ Eiropas Parlamenta Un Padomes Direktīva 2004/38/EK (2004. gada 29. aprīlis) par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā

Dalībvalsts nevar atsaukties uz savām valsts tiesībām, lai iebilstu pret tādas laulības atzīšanu savā teritorijā, ko ES valstspiederīgais ir noslēdzis ar tā paša dzimuma Savienības pilsoni citā dalībvalstī atbilstoši šīs pēdējās dalībvalsts tiesībām.⁷⁰

2.2. Jēdzienu tendences Eiropas Savienības dalībvalstīs

Dažāda veida viendzimuma partnerattiecības un laulības slēgšana ir atļauta vairākās Eiropas Savienības valstīs, taču ir valstis, kas stingri pieturās pie tradicionālā laulības uzskata.

Kaimiņvalsts Lietuvas konstitūcijas 38. pants nosaka, ka laulība tiek slēgta pēc vīrieša un sievietes brīvas savstarpējas vienošanās un ka ģimene, māte, tēvs un bērns atrodas valsts aizsardzībā un aprūpē.⁷¹ Redzams, ka Lietuvā līdzīgi kā Latvijā laulība ir iespējama tikai starp vīrieti un sievieti, turklāt tas tāpat kā Latvijā ir nostiprināts konstitucionāli. Arī reģistrētas partnerattiecības Lietuvas tiesību aktos nav paredzētas.⁷²

2019. gada sākumā sociālajos medijos parādījās informācija, ka Lietuvas Konstitucionālā tiesa nolēma, ka Lietuvai jāatzīst ārvalstīs slēgtas viendzimuma laulības un jāizsniedz uzturēšanās atļauja ārvalstniekam, kurš citā valstī noslēdzis laulību ar tā paša dzimuma Lietuvas pilsoni. Šāds lēmums pieņemts sakarā ar lietu, kurā Baltkrievijas pilsonis, kurš Dānijā noslēdzis viendzimuma laulību ar Lietuvas pilsoni, apstrīd Lietuvas Migrācijas departamenta lēmumu neizsniegt viņam uzturēšanās atļauju.

Konstitucionālā tiesa skaidrojusi, ka likums, kas reglamentē ārvalstnieku tiesisko statusu Lietuvā, neaizliedz izdot uzturēšanās atļauju, pamatojoties uz ārvalstīs noslēgtu viendzimuma laulību.

Tiesa lēmumā norādījusi, ka nav attaisnojams tāds tiesiskais regulējums, kurā tikai dzimuma identitātes un/vai seksuālās orientācijas dēļ ārvalstniekam nebūtu atļauts ierasties Lietuvā un dzīvot tur kopā ar citu viņa ģimenes locekli. Tai pat laikā tiesa skaidrojusi, ka uzturēšanās atļauju var neizsniegt, ja tiek konstatēts, ka laulība vai reģistrētās partnerattiecības ir fiktīvas.

Tiesa akcentējusi, ka konstitūcijā ietvertais ģimenes jēdziens ir dzimumneitrāls, ka laulība ir atkarīga no dzimuma, bet ģimene nav atkarīga no dzimuma.⁷³

⁷⁰ Eiropas Savienības tiesas 2018. gada 5. jūnija spriedums lietā Nr. C-673/16 – Coman and Others.

⁷¹ Constitution of the republic of Lithuania. Article 38.

⁷² https://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/registered-partners/index_lv.htm

⁷³ <https://www.apollo.lv/6497430/lietuvus-konstitucionalas-tiesas-lemums-par-viendzimuma-laulibam-izraisa-baznicas-sasutumu>

Pretēji Lietuvas un Latvijas regulējumam no Igaunijas konstitūcijas neizriet laulības kā savienības starp vīrieti un sievieti formulējums. 27. pants nosaka valsts pienākumu aizsargāt ģimeni, kā arī to, ka vecāku un bērnu aizsardzību nosaka likums. Pantā minēts, ka laulātie bauda vienādas tiesības, bet par to, kas saprotams ar laulātajiem, konstitūcija klusē.⁷⁴ Tomēr Igaunijas ģimenes tiesību regulējums skaidri nosaka, ka laulība tiek noslēgta starp vīrieti un sievieti.⁷⁵

2020. gada nogalē sociālajos ziņu portālos bija lasāms tas, ka Igaunijā 2021. gada aprīlī plānojas referendums par laulības definīciju, ko ierosināja Igaunijas Konservatīvā tautas partija, kas savienību starp vīrieti un sievieti kā vienīgo likumīgo laulības formu vēlas nostiprināt valsts konstitūcijā.⁷⁶ 2021. gada sākumā medijos parādījās informācija, ka Igaunijas parlaments otrajā lasījumā noraidījis likumprojektu, kas paredzēja 18. aprīlī rīkot referendumu, kurā vēlētājiem būtu jāatbild uz jautājumu "Vai laulībai Igaunijā jāpaliek savienībai starp vīrieti un sievieti?".⁷⁷

Vācijas Federatīvās Republikas konstitūcija nosaka, ka laulība un ģimene ir pakļauta īpašai valsts aizsardzībai.⁷⁸ Konstitūcijas teksts nesniedz laulības definīciju.

2017. gadā Vācijā tika legalizētas viendzimuma laulības, pieņemot likumu, kuru parakstīja Vācijas prezidents Franks Valters Šteinmeiers. Parlamenta apakšpalāta par viendzimuma laulību legalizāciju nobalsoja 30. jūnijā, bet augšpalāta tās akceptēja 7. jūlijā. Līdz šim Vācijā tika atzītas geju un lesbiešu civilās partnerattiecības, bet viendzimuma pāriem nebija tiesības stāties laulībā. Vēsturiskais balsojums parlamentā notika pēc neparasti īsām debatēm pēc tam, kad Vācijas kanclere Angela Merkele bija mainījusi konservatīvo strikti noraidošo nostāju pret viendzimuma laulību legalizāciju.⁷⁹ Pati Merkele balsoja pret viendzimuma pāru laulību, skaidrojot to ar viņas parsonīgo redzējumu, proti, ka laulībai jābūt starp heteroseksuāliem pāriem. Taču viņas domas mainījās jautājumā par to, vai ļaut geju pāriem adoptēt bērnus, pret ko viņa iepriekš ilgstoši iebilda.⁸⁰

Spānijas konstitūcija nosaka vīriešu un sieviešu vienlīdzīgas tiesības doties laulībā. Konstitūcija paredz to, ka likums reglamentē laulības formas, vecumu, kurā to var noslēgt, un līdz ar to nepieciešamo rīcībspēju, laulāto tiesības un pienākumus, šķiršanās un tās pamatus, kā arī to

⁷⁴ The Constitution of the Republic of Estonia. Article 27.

⁷⁵ Family Law Act. 1. panta pirmā daļa. Pieejams: Riigi Teataja (a public journal of the Republic of Estonia) mājaslapā.

⁷⁶ <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/arzemes/igaunijas-valdiba-vienojusies-par-laulibas-referenduma-jautajumu.a381523/>

⁷⁷ <https://www.apollo.lv/7155205/igaunijas-parlaments-noraida-referendumu-par-laulibas-jedzienu>

⁷⁸ Basic Law for the Federal Republic of Germany. As amended to 2020 (Law of 29 September 2020). Article 6.

⁷⁹ <https://www.la.lv/vacijas-prezidents-paraksta-likumu-par-viendzimuma-laulibam>

⁸⁰ <https://www.apollo.lv/5997269/vacijas-bundestags-atbalsta-viendzimuma-laulibu-legalizaciju>

sekas.⁸¹ Līdzīgi kā Igaunijā un Vācijā no konstitūcijas nav redzama laulība kā vīrieša un sievietes savienība.

Spānija ir viena no pirmajām valstīm, kas atzinusi viendzimuma pāru laulību. Tomēr no informācijas platformas, kas apkopo lesbiešu, geju, biseksuāļu un transpersonu auditorijas aktualitātes, redzams, ka par to pastāvējušas šaubas. 2012. gada novembrī Spānijas Konstitucionālā tiesa pēc pie varas tai laikā esošā labējā Mariano Rajoja valdības iniciatīvas atzina par pilnībā atbilstošu konstitūcijai likumu, kuru pieņēma Spānijas sociālistu valdība 2005. gadā. Likums atļauj noslēgt laulību viendzimuma pāriem. Partijas līderi, kas bija sagatavojuši apelāciju Konstitucionālajai tiesai, uzskatīja, ka valdība ir mēģinājusi pašā saknē izmainīt laulības ideju un līdz ar to plašu likumu klāstu, kas līdz tam attiecināja laulības jēdzienu tikai uz savienību starp vīrieti un sievieti.⁸²

2013. gadā Francija kļuva par 14. valsti, kas pieņēmusi likumu, kurā legalizētas viendzimuma laulības. Parlamenta apstiprinātais likums paredz arī tiesības viendzimuma pāriem adoptēt bērnu, tomēr skaidrots, ka tas nenozīmē automātiskas tiesības uz bērnu homoseksuāliem pāriem. Tādos gadījumos bērna intereses būs primārās. Francijas tā laika prezidents Fransuā Olands izteicies, ka nepieņems nekādus pārkāpumus saistībā ar viendzimuma pāru laulībām.⁸³

Diskusija par laulību tiesību piešķiršanu viendzimuma pāriem tiek uzskatīts par lielāko sociālo reformu Francijā kopš 80. gadu sākuma, kad Fransuā Miterāna valdīšanas laikā tika atcelts nāvessods. Pieņemtajam likumam nepiekrīt vairāku partiju senatori. Viņi uzskata, ka laulības definīciju nevar tā vienkārši izmainīt ar parastu likumu un ka adopcijas tiesību piešķiršana homoseksuālajiem pāriem pārkāpjot Francijas pamatprincipus. Politiķu viedoklim piekrīt arī protestētāji, visā Francijā bija sarīkojuši nepieredzēti plašas protesta akcijas. Bijušā prezidenta Nikolā Sarkozī labējā Savienība par tautas kustību kā atbildes reakciju nekavējoties bija iesniegusi prasību par tāda likuma atbilstību konstitūcijai.⁸⁴

Dažādu ES dalībvalstu pieredze ir piemērs tam, ka viendzimuma pāru tiesības ir un būs diskutabls jautājums. Vai citu valstu iegūtās zināšanas ir kalpojušas par piemēru tam, lai Latvijas likumdevējs mainītu savu izpratni par laulības un ģimenes jēdzieniem?

⁸¹ The Spanish Constitution. Article 32.

⁸² <https://www.pride.lv/lv/skapiseu-arhivs/article/spanija-viendzimuma-laulibas-atzist-par-pilniba-atbilstosam-konstitucijai/>

⁸³ <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/arzemes/francija-legalize-viendzimuma-laulibas.a56881/>

⁸⁴ <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/arzemes/viendzimuma-laulibu-apstridetaji-francija-versas-konstitucionalaja-tiesa.a55403/>

3. ESOŠAIS REGULĒJUMS UN PĒDĒJO GADU AKTUALITĀTES LATVIJĀ

Pašreizējais regulējums Latvijā dažādās tiesību nozarēs viendzimuma pāru jautājumā ir visnotaļ neviennozīmīgs. No publiskajiem avotiem un dažādu iniciatīvu autoru gatavotiem materiāliem redzams, ka piemēri tam netrūkst. Viendzimuma pāri Latvijā ir neaizsargāti, bet mūsdienu demokrātijā tam tā nevajadzētu būt. Autore apskatīs dažādus publiski tiesisko un privāttiesisko attiecību skarošus piemērus.

Ir bijušas daudzas iniciatīvas tam, lai risinātu viendzimuma partneru statusa un regulējuma problēmjautājumus. Viens no tiem bija Dzīvesbiedru likums⁸⁵, kas paredzēja tādu personu attiecību noregulēšanu, kuru starpā pastāv cieša sociālā saikne ar mērķi rūpēties vienam par otru un kuru starpā ir noslēgts dzīvesbiedru līgums. 2020. un 2021. gadā Satversmes tiesa pieņēma vēsturiskus spriedumus⁸⁶, kas ir cerība tam, lai esošā problēma beidzot rastu risinājumu. Neskatoties uz pārmetumiem Satversmes tiesai, tai bija jābūt lēmējai, kas izšķiras par attiecīgo jautājumu, citādi lēmumu taisītu ECT vai EST, kas, pirmkārt, nav Latvijas reputācijai labvēlīgi, otrkārt, valsts nostādītu cilvēkus tādā situācijā, kurā tie cīnītos par savām tiesībām neskaitāmus gadus. To, kādu soli spēris likumdevējs pašlaik, un vēl citus aktuālākos notikumus autore aplūkos šajā nodaļā.

3.1. Normatīvajos tiesību aktos identificētie problemātiskie piemēri

Viens no publiski tiesisko attiecību piemēriem ir Militārā dienesta likuma⁸⁷ 55. pants, kas nosaka tiesības uz dzīvojamo telpu. Panta trešā daļa paredz profesionālā dienesta karavīra tiesības uz dienesta dzīvojamo telpu, ja tas nepieciešams. Karavīra ģimenei tiek saglabātas tiesības uzturēties dienesta dzīvojamā telpā ne ilgāk par vienu gadu pēc karavīra nāves. Norādītajā panta daļā ir uzskaitīts ģimenē ietilpstošais personu loks, proti, laulātais, bērni un vecāki. No tiesību normas izriet ne tikai tas, ka homoseksuālām personām šādas tiesības netiek saglabātas, bet arī tas, ka jau sākotnēji homoseksuāliem pāriem netiek paredzēta iespēja uzturēties dienesta dzīvojamā telpā kopā, jo šādas tiesības bauda tikai laulībā esošas personas.

⁸⁵ Likumprojekts "Dzīvesbiedru likums" Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/0/6D2C3656A76BE9DFC225841D003624FA?OpenDocument> [aplūkots 20.04.2021.]

⁸⁶ Satversmes tiesas 12.11.2020. spriedums lietā Nr. 2019-33-01; 3. Satversmes tiesas 08.04.2021. spriedums lietā Nr. 2020-34-03.

⁸⁷ Militārā dienesta likums: LV likums. Pieņemts 30.05.2002. [09.03.2021. red.]

Kā nākamo var minēt Repatriācijas likuma⁸⁸ 3. pantu, kas uzskaita repatrianta ģimenes locekļus, kuriem ir tiesības ieceļot Latvijas Republikā. Šādas tiesības ir repatrianta laulātajam, ja laulība noslēgta pirms repatrianta statusa pieprasīšanas. Savukārt lielākā daļa pantā uzskaitīto personu atzīšana par ģimenes locekļiem ir atkarīga no laulībā nostiprinātām attiecībām. Tātad ne homoseksuālam partnerim, ne, piemēram, viņa aizgādībā esošai personai nav tiesības ieceļot Latvijas Republikā, jo stāšanās laulībā starp viena dzimuma personām nav ļauta.

Daži piemēri atrodami nodokļu tiesībās. Tā, piemēram, Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likuma⁸⁹ 6. pantā uzskaitīti atbrīvojumi no transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa maksāšanas. Panta pirmās daļas sešpadsmitais punkts nosaka, ka attiecīgo nodokli nav jāmaksā par vieglo transportlīdzekli, kura īpašniekam, turētājam vai valdītājam vai šādas personas laulātajam apgādībā ir bērns ar invaliditāti. Tātad homoseksuālai personai būs jāmaksā konkrētais nodoklis neskatoties uz to, ka šīs personas partnerim apgādībā ir bērns ar invaliditāti. Papildus tam tiesību norma paredz, ka šāds atbrīvojums tiek piemērots attiecībā uz vienu personai vai tās laulātajam īpašumā, turējumā vai valdījumā reģistrētu vieglo transportlīdzekli. No tā izriet, ka transportlīdzeklim, kas pieder homoseksuālas personas partnerim, konkrētais nodoklis tiks piemērots.

Likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”⁹⁰ 8.¹ panta otrā daļa nosaka aizdevumus, kas netiek pielīdzināti ienākumam, tādējādi par šādiem aizdevumiem nav maksājams iedzīvotāju ienākuma nodoklis. Panta otrās daļas otrais punkts nosaka, ka ienākumam nepielīdzina aizdevumu, kas izsniegts fiziskajai personai, tās laulātajam vai ar to radniecībā esošām personām līdz trešajai pakāpei Civillikuma izpratnē, lai tā segtu ārstniecības izdevumus vai izglītības izdevumus. Tātad homoseksuāla persona nebūs atbrīvota no nodokļa samaksas šāda aizdevuma gadījumā.

Arī ārstniecības joma nav izņēmums. Pacientu tiesību likuma⁹¹ 7. pants regulē citu personu tiesības piekrist ārstniecībai vai atteikties no tās. Panta pirmā daļa nosaka, ka tiesības pieņemt lēmumu par piekrišanu ārstniecībai vai atteikšanos no ārstniecības, ja pacients pats nespēj pieņemt lēmumu par ārstniecību, ir pacienta laulātajam, bet, ja tāda nav, - pilngadīgam un rīcībspējīgam tuvākajam radniekam. Redzams, ka šīs tiesību normas kontekstā nozīme ir tikai laulībā nostiprinātām attiecībām, tādēļ homoseksuālam partnerim tiek liegta iespēja lemt par otra partnera

⁸⁸ Repatriācijas likums: LV likums. Pieņemts 21.09.1995. [01.08.2016. red.]

⁸⁹ Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likums: LV likums. Pieņemts 20.12.2010. [01.01.2021. red.]

⁹⁰ Likums “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”: LV likums. Pieņemts 11.05.1993. [10.02.2021. red.]

⁹¹ Pacientu tiesību likums: LV likums. Pieņemts 17.12.2009. [01.01.2021. red.]

ārstniecību. Būtībā var izveidoties situācija, kad personai nav tuvāko radnieku vai likumiskā pārstāvja, un vienīgā tuvākā persona ir homoseksuāls partneris. Šādā situācijā atbilstoši tā paša panta septītajai daļai lēmumu par ārstniecību pieņem ārstu konsilijs. No tiesību normas izriet, ka pacients var norādīt personu, kura ir tiesīga viņa vietā lemt par ārstniecību, bet atšķirībā no laulātajiem šis ir papildus slogs, kas jāveic homoseksuāliem pāriem.

Likuma “Par valsts pensijām”⁹² 37. pants regulē nesaņemtās pensijas izmaksu un pabalstus sakarā ar pensijas saņēmēja nāvi. Panta pirmā daļa nosaka, ka izmaksai aprēķinātās pensijas summas, kas nav izmaksātas līdz pensionāra nāvei, ir tiesības saņemt pensijas saņēmēja laulātajam un pirmās un otrās pakāpes radniekiem. Secināms, ka homoseksuālai personai principā nav tiesības saņemt neizmaksātās pensijas viņa partnera nāves gadījumā. Tomēr konkrētā tiesību norma paredz iespēju izmaksai aprēķinātās pensijas summas saņemt arī citām personām, bet tikai uz mantojuma apliecības vai tiesas nolēmuma pamata. Tātad homoseksuāla persona var izmantot vien pēdējos divus mehānismus, nevis, piemēram, saņemt izmaksu esot pilntiesīgam ģimenes loceklim.

Kriminālprocesa likuma⁹³ 12. pants regulē cilvēktiesību garantēšanu. Panta piektajā daļā noteikts, ka fiziskajai personai ir tiesības pieprasīt, lai krimināllietā netiek iekļautas ziņas par šīs personas pašas vai tās tuvinieku privāto dzīvi, komercdarbību un mantisko stāvokli, ja tas nav nepieciešams krimināltiesisko attiecību taisnīgai noregulēšanai. Minētajā tiesību normā sniegta tuvinieku definīcija, kurā par tuvinieku tiek atzīta arī persona, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga saimniecība. Tātad šī likuma izpratnē homoseksuāli partneri tiek uzskatīti par tuviniekiem, tomēr jāakcentē, ka tuvinieku un ģimenes jēdzieni nav gluži viens un tas pats.

Ievēribas vērti ir arī šī brīža vieni no aktuālākajiem Ministru kabineta noteikumiem, proti, “Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai”,⁹⁴ it īpaši pulcēšanās ierobežojumu regulējums. Noteikumu 14.¹ punkts paredz privātu pasākumu un privātu pulcēšanās pieļaujamību divu mājsaimniecību ietvaros ārtelpās līdz desmit personām. Tātad noteikumi nešķiro laulātos un nelaulātos. Personas, kurām ir kopīga mājsaimniecība, ir pulcēšanās ierobežojumu kritērijs. Jāpiebilst arī tas, ka jēdziens “mājsaimniecība” figurē ne tikai pulcēšanās ierobežojumu tiesību normās, bet viscaur konkrētajiem noteikumiem.

⁹² Likums “Par valsts pensijām”: LV likums. Pieņemts 02.11.1995. [01.01.2021. red.]

⁹³ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005. [06.03.2021.]

⁹⁴ Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai: Ministru kabineta 2020. gada 9.jūnija noteikumi Nr.360 Pieņemts: 09.06.2020. [20.05.2021.]

Privāttiesiskās attiecības nav izņēmums. Dzīvojamo telpu īres likuma⁹⁵ 14. pants nosaka īrnieka tiesības iemitināt dzīvojamā telpā savus ģimenes locekļus un citas personas. Panta pirmā daļa nosaka īrnieka tiesības iemitināt dzīvojamā telpā savu laulāto un abu vai katra laulātā bērnus, turklāt iepriekš par to rakstveidā jāinformē izīrētājs. Tātad tikai laulībā esošām personām piešķirta tieši šāda priekšrocība. Tomēr jāatzīst, ka situācija nav tik negatīva, jo šā paša panta trešā daļa paredz iespēju īrniekam iemitināt dzīvojamā telpā arī citas personas. Atšķirība no panta pirmās daļas ir tāda, ka citu personu iemitināšanai nepieciešama izīrētāja rakstveida piekrišana nevis vien izīrētāja informēšana. Šis ir viens no atšķirīgas attieksmes piemēriem attiecībā pret homoseksuāliem pāriem, jo šīm personām laulības noslēgšana ir liegta. Jāakcentē arī šā paša panta otrā daļa, kas nosaka, ka tikai panta pirmajā daļā uzskaitītās personas, proti, laulātais un abu vai katra laulātā bērni, ir atzīstamas par īrnieka ģimenes locekļiem. Šī norma skaidri norāda likumdevēja attieksmi pret homoseksuāliem pāriem kā pret ģimeni. Tas it nemaz neatbilst ECT un EST praksē nostiprinātajām atziņām par ģimenes jēdziena saturu, ko darba autore apskatīja iepriekšējā nodaļā.

Nākamais piemērs attiecas uz privāttiesiskām attiecībām, tomēr šo attiecību izpildījums ir ar publiski tiesisku raksturu. Civillikuma⁹⁶ 166. pants nosaka, ka tikai laulībā esošas personas var adoptēt vienu un to pašu bērnu. Tātad viendzimuma pāris nevar adoptēt vienu un to pašu bērnu kopīgi, tomēr viena no pāri esošām personām teorētiski var adoptēt bērnu, jo Civillikums neietver adopcijas aizliegumu homoseksuālai personai. Jāatzīst gan, ka tādējādi oficiāli bērnam būs tikai viens vecāks, kas savukārt var ietekmēt viņa vislabākās intereses un tādējādi arī adopcijas procesa sekas.

Civilprocesa likuma⁹⁷ 250.⁴⁴ pants nosauc personas, kuras var iesniegt pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību. Šo personu lokā ietilpst arī personas, kas dzīvo vai dzīvojušas vienā māsaimniecībā, kā arī personas, starp kurām pastāv vai ir pastāvējušas tuvas personiskās vai intīmas attiecības. Šīs divas kategorijas paver iespēju iesniegt konkrētu pieteikumu arī homoseksuālām personām.

No šajā apakšnodaļā apskatītajiem piemēriem konstatējams, ka dažādās tiesību nozarēs pastāv nekonsekvence viendzimuma pāru tiesiskajā statusā un tiesībās. Homoseksuālas personas tiek vai nu nolietotas, vai arī uzskatītas par tuviniekiem un māsaimniecību. Krimināltiesībās šīs

⁹⁵ Dzīvojamo telpu īres likums: LV likums. Pieņemts 17.03.2021.

⁹⁶ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [06.12.2019. red.]

⁹⁷ Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.1998. [20.04.2021]

personas ir pasargātas no nepamatotas iejaukšanās personas tiesībās uz privātās dzīves neaizskaramību, bet tai pat laikā nodokļu tiesībās manāma šo personu ignorēšana, jo dažādi izņēmumi attiecas uz laulībā esošām personām. Tādējādi novērojama atšķirīga attieksme pret homoseksuālām personām, jo laulība šīm personām ir liegta atšķirībā no heteroseksuālām personām, kurām pastāv izvēle baudīt vai nebaudīt noteiktas tiesības, kā arī nepastāv regulējums, kas novērš dažādo attieksmi. Jāatzīmē, ka mēģinājums tādu ieviest ir bijis. To un vēl citas aktuālākās tendences viendzimuma pāru jautājumā darba autore apskatīs nākamajā apakšnodaļā.

3.2. Viendzimuma pāru tiesiskā stāvokļa aktualitātes

3.2.1. Dzīvesbiedru likums

2019. gada jūnijā atbilstoši Saeimas kārtības ruļļa 79. pantam Saeimas deputāti iesniedza lemsamai Saeimas sēdē likumprojektu “Dzīvesbiedru likums”.⁹⁸ Sociālie mediji neskopojās ar informāciju šīs iniciatīvas atspoguļošanai sabiedriskajā telpā.⁹⁹ Visai plaši tika izklāstīts likumprojekta saturs, kas neatstāja vienaldzīgus raksta lasītājus. Kāds komentārā raksta, ka šāds regulējums varētu nākt par labu ne tikai viendzimuma pāriem, bet arī daudzām citām sabiedrības grupām.¹⁰⁰

Likumprojektā dzīvesbiedri definēti kā divas fiziskas personas, kuru starpā pastāv cieša sociālā saikne ar mērķi rūpēties vienam par otru un kuru starpā ir noslēgts dzīvesbiedru līgums. Par likumprojekta mērķi tika noteikts atzīt un aizsargāt šādu personu savienību, regulēt viņu personiskās un mantiskās attiecības, kā arī nodrošināt personu tiesību uz ģimenes dzīves aizsardzību gadījumos, kuros konstatēta faktiskā dzīvesbiedru savienība.¹⁰¹ Likumprojekta tekstā norādīti ierobežojumi dzīvesbiedru līguma noslēgšanai, tomēr neviens no tiem neaptver dzimuma nosacījumu, tādēļ homoseksuālas personas arī ietilpst regulējuma tvērumā.

Likumprojekts atgādina 2015. gada marta sabiedrības iniciatīvu “Par Kopdzīves likuma pieņemšanu Latvijā”, par kuru portālā “ManaBalss.lv” tika vākti paraksti.¹⁰² Portāls ir sabiedrības

⁹⁸Likumprojekts “Dzīvesbiedru likums” Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/0/6D2C3656A76BE9DFC225841D003624FA?OpenDocument> [aplūkots 20.04.2021.]

⁹⁹ Piemēram: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/attistibaipar-piedava-dzivesbiedru-likuma-noteikt-dzivesbiedru-ligumu-un-faktisko-savienibu.a322733/>

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹Likumprojekts “Dzīvesbiedru likums” Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/0/6D2C3656A76BE9DFC225841D003624FA?OpenDocument> [aplūkots 20.04.2021.]

¹⁰² <https://manabalss.lv/par-kopdzives-likuma-pienemsanu-latvija/show>

iniciatīvu platforma, kurā ikviens Latvijas pilsonis, kurš sasniedzis 16 gadu vecumu, var ievietot savu iniciatīvu un vākt parakstus tās nogādāšanai Saeimā. Lai iniciatīva nonāktu Saeimā, jāsavāc vismaz 10 000 pilsoņu parakstus, turklāt tai jāatbilst Saeimas juridiskajiem kritērijiem.¹⁰³ 2015. gada iniciatīvas mērķis bija rosināt likumdevēju pieņemt Kopdzīves likumu, jo tas sniegtu iespēju nelaulātiem pāriem reģistrēt savu kopdzīvi un būt par ģimeni ne tikai sabiedrības acīs, bet kļūt par tādu arī juridiski.¹⁰⁴ Tomēr 2018. gada 15. martā likumdevējs atbalstīja Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas sagatavoto lēmumprojektu par iesnieguma noraidīšanu.¹⁰⁵ Tāpat kā Dzīvesbiedru likumā, arī Kopdzīves likumā¹⁰⁶ nav noteikti šķēršļi homoseksuālām personām, turklāt pirmajā ietverts jēdziens “faktiskā dzīvesbiedru savienība”, kas principā ir tas pats kas faktiskā kopdzīve.

Dzīvesbiedru likuma anotācijā norādīts, ka “šobrīd valsts neaizsargā visas faktiskās ģimenes, tai skaitā, divas fiziskas personas, kuru starpā ir cieša sociālā saikne, ar mērķi rūpēties vienam par otru [...]”.¹⁰⁷ Anotācijā teikts, ka pašlaik ir vairākas problēmas, ar kurām nākas saskarties personām ārpuslaulības savienības. Viens no anotācijā iekļautajiem piemēriem, ko var minēt, ir nekustamā īpašuma atsavināšanas joma, kurā šobrīd esošais regulējums piešķir priekšrocības veikt samazinātas valsts nodevas maksājumu nekustamā īpašuma reģistrēšanai uz atsavināšanas līgumu pamata. Valsts nodevas maksājumos redzama būtiska atšķirība, kas ir atkarīga no radniecības vai laulības ar līguma otro pusi. Laulātam pārim maksājамie procenti no īpašuma vērtības ir daudz mazāki nekā nelaulātam pārim.¹⁰⁸ Tā kā viendzimuma pāriem nav iespējas noslēgt laulību vai jebkā citādi juridiski nostiprināt savas attiecības, konstatējama atšķirīga attieksme pret šo personu loku.

Likumprojekts “Dzīvesbiedru likums” tika iekļauts 2019. gada 20. jūnija Saeimas sēdes darba kārtībā. Tas tika noraidīts, līdz ar ko ārpuslaulībā esošo personu tiesības palika nemainīgas. Deputāts Jānis Iesalnieks, Nacionālās apvienības valdes loceklis, aktīvi iestājās “pret” likumprojektu, apgalvojot, ka “likumprojekta vienīgais iesniegšanas mērķis ir apiet Satversmes 110. pantā noteikto ierobežojumu slēgt laulību starp viena dzimuma personām, proti, ar vienkāršu

¹⁰³ <https://manabalss.lv/pages/par-manabalss-lv>

¹⁰⁴ <https://manabalss.lv/par-kopdzives-likuma-pienemsanu-latvija/show>

¹⁰⁵ https://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS2_DK.nsf/0/8040B3A17A93E074C2258251007E58D4?OpenDocument

¹⁰⁶ https://manabalss.lv/system/initiatives/documents/000/000/771/original/Kopdz%C4%ABves_likums.pdf?1573206224

¹⁰⁷ Likumprojekts “Dzīvesbiedru likums” Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/0/6D2C3656A76BE9DFC225841D003624FA?OpenDocument> [aplūkots 20.04.2021.]

¹⁰⁸

<https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/6D2C3656A76BE9DFC225841D003624FA?OpenDocument>

likumu apiet konstitucionāla ranga likumu”.¹⁰⁹ Iepazīstoties ar konkrēto Saeimas sēdes stenogrammu, darba autore secina, ka argumentācijā “pret” likumprojektu vispār netiek pieminēts ģimenes jēdziens kopsakarā ar iesniegto likumprojektu. Debatēs uzsvars tiek likts uz laulības institūtu un viendzimuma pāriem, kam stāties tajā ir aizliegts.

Likumprojekta noraidīšana nepalika neievērota. 2020. gada 9. martā portālā “ManaBalss.lv” tika iesniegta iniciatīva “Viendzimuma partneru reģistrēšana”.¹¹⁰ Iniciatīvas autors raksta, ka “civila laulība, civila savienība vai reģistrētas partnerattiecības nozīmē tiesības, atbildību un garantijas, ko valsts sniedz pārim, kas atrodas stabilās attiecībās. [...] Latvijas valdība nedrīkst diskriminēt viendzimuma pārus un izslēgt tos no aizsardzības [...]”.¹¹¹ 2020. gada 29. oktobra sēdē Saeima noraidīja 10 392 Latvijas pilsoņu kolektīvo iesniegumu “Viendzimuma partneru reģistrēšana”.¹¹² Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas vadītāja Janīna Kursīte-Pakule norādījusi, ka dažādi praktiski jautājumi risināmi citādi, piemēram, Kopdzīves likumā, neskatoties uz to, ka šāds likumprojekts pirms pāris gadiem ticis noraidīts.¹¹³ 2020. gada 1. oktobrī sāka jauna parakstu vākšana iniciatīvai “Par visu ģimeņu tiesisko aizsardzību”¹¹⁴, tomēr jau 2021. gada janvāra sākumā Nacionālās apvienības politiķi iesniedza likumprojektu “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē”¹¹⁵, aicinot grozīt Satversmes 110. pantu, ko darba autore apskatīs 2.2.3. apakšnodaļā.

3.2.2. Ģimenes un laulības jēdzienu tendences Latvijas tiesu praksē

Latvijas tiesu prakse attiecībā uz “ģimenes” un “ģimenes dzīves” jēdzienu neatšķiras no jau Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē ieviestā. Tiesas atsaucas uz ECT spriedumiem, piemērojot tajās paustās atziņas.¹¹⁶ Arī Satversmes tiesa ir norādījusi uz jēdziena “ģimenes dzīve” interpretāciju saskaņā ar ECT praksi, proti, ģimenes dzīve neattiecas tikai uz laulībā balstītu ģimeni¹¹⁷, tomēr līdz

¹⁰⁹ <https://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/544>

¹¹⁰ <https://manabalss.lv/viendzimumu-partneru-registresana/show>

¹¹¹ Ibid.

¹¹²

http://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs_imp.nsf/0/DCB1F9E7C9EDD00FC22585F300452ADB?OpenDocument

¹¹³ <https://manabalss.lv/viendzimumu-partneru-registresana/show>

¹¹⁴ <https://manabalss.lv/par-visu-gimenu-tiesisko-aizsardzibu/show>

¹¹⁵ <https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/A38F6751399F389CC225865600317857?OpenDocument>

¹¹⁶ Piemēram lietā Nr. 12290000713, lietā Nr. C04195714, lietā Nr. A 42 10146 09.

¹¹⁷ ECT spriedums Johnston and others v. Ireland. 9697/82,18.12.1986. Para. 56.

2020. gada rudenim tiesas Latvijā nebija sniegušas ģimenes jēdziena izvērstu skaidrojumu viendzimuma pāru kontekstā.

Tā, piemēram, 2004. gada 21. septembrī LR Satversmes tiesa vērtēja Civillikuma 155. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110. panta pirmajam teikumam un Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā (turpmāk – Konvencija) 4. pantam.¹¹⁸

Apstrīdētā norma nosaka, ka bērna tēvs, kurš sastāv citā laulībā, pieteikumu paternitātes atzīšanai var iesniegt ar otra laulātā piekrišanu. Konvencijas 4. pants paredz, ka tad, ja valsts likumi paredz paternitātes brīvprātīgas atzīšanas procedūras, šāda paternitātes atzīšana nav ne pārsūdzama, ne apstrīdama. Izņēmuma gadījumi ir tad, kad persona, kas vēlas atzīt vai ir atzinusi bērnu, nav viņa bioloģiskais tēvs.¹¹⁹

Tiesa secināja, ka Konvencijā minētā iebildumu celšana var izpausties jebkādā formā neatkarīgi no nacionālajos tiesību aktos lietotā termina. Tādējādi Civillikuma 155. panta sestajā daļā noteiktā otra laulātā piekrišana principā ir „apstrīdēšana” Konvencijas 4. panta izpratnē.¹²⁰

Satversmes 110. pants paredz bērna tiesību aizsardzību. Tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, prioritāras ir bērna tiesības un intereses.¹²¹ Satversmes tiesa uzskata, ka, nosakot paternitāti, vecāku pienākumi nav vienīgās tiesiskās sekas. Bērnam kopš dzimšanas brīža ir tiesības iegūt uzvārdu. Kamēr nav noteikta paternitāte, bērns nevar iegūt sava tēva uzvārdu, pat ja vecāki to vēlas. Paternitātes noteikšana tiesas ceļā var ilgt vairākus mēnešus.¹²² Izrietoši Satversmes tiesa secina, ka bērna tiesības ir ierobežotas līdz brīdim, kad tiek noteikta paternitāte.¹²³

Satversmes tiesa, atsaucoties uz ECT spriedumiem, norāda, ka jēdziens „ģimene” nav saistīts tikai ar attiecībām, kas balstītas laulībā, ka Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. pants ģimenes neiedala „likumīgajās” un „nelikumīgajās”, jo šāds iedalījums būtu pretrunā ar valsts pienākumu aizsargāt ikvienu ģimeni.¹²⁴

¹¹⁸ Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2004-02-0106

¹¹⁹ Ibid, 7. punkts.

¹²⁰ Ibid, 7.2. apakšpunkts.

¹²¹ Ibid, 11. punkts.

¹²² Ibid, 12. punkts.

¹²³ Ibid, 12. punkts.

¹²⁴ Ibid, 14. punkts.

Satversmes tiesa akcentē, ka “gan laulībā dzimušajiem bērniem, gan tiem, kuri nav dzimuši laulībā, ir vienādas tiesības zināt savu tēvu, saņemt no viņa gan finansiālu, gan cita veida atbalstu. Pretējā gadījumā bērni, kas nav dzimuši laulībā, tiktu diskriminēti.”¹²⁵

Tiesa atzina Civillikuma 155. panta sesto daļu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. panta pirmajam teikumam un Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā 4. pantam.¹²⁶

No Satversmes tiesas sprieduma redzams, ka jēdziena “ģimene” interpretācija ir tiešām būtiska lietas pareizā izspriešanā. Ģimene var būt gan laulībā balstīta, gan pretēji. Kā redzams no sprieduma, tas ir izšķiroši, jo valstij ir jāaizsargā abas šīs ģimenes formas. No tā ir atkarīgas tālākās sekas, proti, izrietoši no sprieduma gan laulībā dzimušiem bērniem, gan ārī laulībā dzimušiem bērniem ir vienādas tiesības.¹²⁷ Ja reiz laulības esamība nav pamats ģimenes atzīšanai, tad arī viendzimuma pāri ir uzskatāmi par ģimeni. Sekojoši no tā būtu jāizriet secinājumam, ka laulībā esošām personām, piemēram, vīrietim un sievietei, un ārī laulībā esošām personām, piemēram, diviem vīriešiem, arī ir vienādas tiesības. Tomēr Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir noteikusi, ka Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija neuzliek valstīm par pienākumu nodrošināt partnerattiecībās dzīvojošām personām tādas pat tiesības kā laulātajiem.¹²⁸

Partnerattiecības no laulības atšķiras ar to, ka tajās nepastāv laulības līgums, kura noslēgšanas kārtību regulē Civillikums. Likumā ievērotā kārtība ir kopdzīves tiesiskais pamats. Šī iemesla dēļ uz partnerattiecībām neattiecas laulības līguma publiski tiesiskās sekas.¹²⁹ Tāpēc arī LR Augstākā tiesa ir secinājusi, ka faktiskais laulātais nav atzīstams par īrnieka ģimenes locekli likuma „Par dzīvojamo telpu īri” izpratnē. Tiesa norāda, ka par partnerattiecībām var runāt tikai kā par faktu, kas pats par sevi nekādas tiesiskas attiecības nenodibina.¹³⁰

Spriedumā lietā Nr. A420488811 sniegts ieskats ģimenes jēdziena saturā sociālo tiesību izpratnē. Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 32. pantu, 33. panta pirmo daļu un Ministru kabineta 2010. gada 30. marta noteikumiem Nr. 299 „Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu” sociālās palīdzības jomā ar jēdzienu „ģimene” tiek saprasts daudz plašāks personu loks (nekā ģimenes jēdziena klasiskajā izpratnē) – ģimeni var

¹²⁵ Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2004-02-010614. punkts.

¹²⁶ Ibid, Nolēmumu daļa.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ ECT spriedums Johnston and others v. Ireland. 9697/82, 18.12.1986.

¹²⁹ Strelerts T. Bezlaulības kopdzīve no procesuālo likumu viedokļa. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis Nr. 3, 1939., 711.-713. lpp.

¹³⁰ Augstākās tiesas Senāta spriedums lietā SKC-4/2012. 12. punkts.

veidot arī personas, kurām ir kopēji izdevumi par uzturu un kuras mitinās vienā mājoklī, arī nebūdamas radniecības attiecībās. Līdz ar to būtiski ir faktiskie apstākļi – gan dzīvesvietas jautājums, gan saimniecisko lietu kopīga kārtošana. Abiem šiem apstākļiem ir jāizpildās vienlaicīgi, lai kādu personu grupu uzskatītu par ģimeni sociālo tiesību izpratnē.¹³¹

Pēc ilgās stagnācijas 2020. gada 12. novembra Satversmes tiesas spriedums izraisīja ne tikai plašas diskusijas sabiedrībā, bet arī profesjonālu viedokļu sadursmes. Tiesa vērtēja Darba likuma 155. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 110. panta pirmajam teikumam. Apstrīdētā norma paredz bērna tēva tiesības uz 10 kalendāro dienu atvaļinājumu pēc bērna piedzimšanas.¹³²

Pieteikuma iesniedzēja jau vairākus gadus dzīvo kopā ar savu partneri un atrodas stabilās viendzimuma attiecībās. Pēc kopdzīves uzsākšanas pieteikuma iesniedzējas partnerei piedzima divi bērni. Viņu dzimšanu pieteikuma iesniedzēja un viņas partnere plānoja kopīgi. Abi bērni dzīvo kopīgā māsaimniecībā ar pieteikuma iesniedzēju un viņas partneri.¹³³

Pieteikuma iesniedzēja vēlējusies doties 10 kalendāra dienas ilgā atvaļinājumā, lai nepalaistu garām jaundzimušā bērna dzīves pirmos brīžus un sniegtu atbalstu savai partnerei un viņas bērniem. Tomēr Darba likuma 155. panta pirmā daļa paredz tiesības uz 10 kalendāra dienas ilgu atvaļinājumu pēc bērna piedzimšanas tikai bērna tēvam. Šādas tiesības nebauda bērna mātes partnere, kas faktiski esot uzskatāma par vienu no jaundzimušā bērna vecākiem.¹³⁴

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka likumdevējs nav izpildījis no Satversmes 110. panta pirmā teikuma izrietošo pozitīvo pienākumu nodrošināt arī viendzimuma partneru ģimenes juridisko aizsardzību un ekonomisko un sociālo aizsardzību un atbalstu.¹³⁵

Satversmes tiesa norāda, ka atbilstoši Satversmes 110. panta pirmajam teikumam likumdevējam ir pienākums nodrošināt arī viendzimuma partneru ģimenes juridisku aizsardzību un paredzēt arī šādai ģimenei atbilstošus sociālās un ekonomiskās aizsardzības un atbalsta pasākumus. Likumdevējs bauda noteiktu rīcības brīvību gan viendzimuma partneru ģimenes attiecību tiesiskā regulējuma, gan ģimenes sociālās un ekonomiskās aizsardzības pasākumu formas

¹³¹ Administratīvās apgabaltiesas 2014. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. A420488811.

¹³² <https://www.satv.tiesa.gov.lv/press-release/norma-kas-paredz-berna-tevam-tiesibas-uz-atvalinajumu-sakara-ar-berna-piedzimsanu-neatbilst-satversmes-110-panta-pirmajam-teikumam-ciktal-ta-neparedz-aizsardzibu-un-atbalstu-berna-mates-partnerei/>

¹³³ ST spriedums lietā Nr. 2019-33-01. 2. punkts. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2019/12/2019-33-01_Spriedums.pdf

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ <https://www.satv.tiesa.gov.lv/press-release/norma-kas-paredz-berna-tevam-tiesibas-uz-atvalinajumu-sakara-ar-berna-piedzimsanu-neatbilst-satversmes-110-panta-pirmajam-teikumam-ciktal-ta-neparedz-aizsardzibu-un-atbalstu-berna-mates-partnerei/>

un satura noteikšanā, tomēr tam nav rīcības brīvības izvēlēties, vai šādai ģimenei vispār ir nodrošināma juridiskā aizsardzība, kā arī ekonomiskā un sociālā aizsardzība un atbalsts.¹³⁶

Secināms, ka Satversmes 110. panta pirmais teikums prasa, lai likumdevējs nodrošina ikvienas ģimenes, tai skaitā arī viendzimuma partneru ģimenes, juridisko aizsardzību un sociālās un ekonomiskās aizsardzības un atbalsta pasākumus.¹³⁷

Pašlaik viendzimuma partneru ģimenē juridiskā aizsardzība un sociālās un ekonomiskās aizsardzības pasākumi ir pieejami tikai mātei un viņas bērnam. Izrietoši Satversmes tiesa akcentē, ka likumdevējs nav izpildījis tam no Satversmes 110. panta pirmā teikuma izrietošo pozitīvo pienākumu nodrošināt arī viendzimuma partneru ģimenes juridisko, sociālo un ekonomisko aizsardzību.¹³⁸

Likumdevējam jāveic padziļinātu izpēti, lai noteiktu viendzimuma partneru ģimenes attiecību tiesisko regulējumu un sociālās un ekonomiskās aizsardzības un atbalsta pasākumus ar atbilstošu formu un saturu. Viendzimuma partneru ģimenes attiecību tiesiskais regulējums var būtiski ietekmēt visu tiesību sistēmu, tādēļ šī tiesiskā regulējuma un sociālās un ekonomiskās aizsardzības pasākumu izstrādāšanai un noteikšanai likumdevējam ir nepieciešams saprātīgs laiks.¹³⁹

Satversmes tiesas tiesnese Sanita Osipova izteikusi atsevišķās domas par minēto spriedumu.¹⁴⁰ Tiesnese norādījusi, ka atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņām¹⁴¹ “attiecībā uz viendzimuma partneru ģimeņu aizsardzības tiesiskā regulējuma formu un saturu nav noteikti stingri juridiskie standarti, kas uzliktu valstij pienākumu rīkoties konkrētā veidā. Tādēļ tas, tieši kādā veidā un apjomā nodrošināma juridiska aizsardzība viendzimuma partneru ģimenēm, ir likumdevēja izšķiršanās jautājums.”¹⁴²

S. Osipova uzskata, ka Darba likuma 155. panta pirmā daļa rada tiesības vienīgi bērna tēvam, nevis mātes partnerim, partnerei vai kādam citam ģimenes loceklim. Bērna tēvam ir ne tikai

¹³⁶ Satversmes tiesas 12.11.2020. spriedums lietā Nr. 2019-33-01.

¹³⁷ Ibid. 12.3. punkts.

¹³⁸ Ibid. 14.2. punkts.

¹³⁹ Ibid. 15. punkts.

¹⁴⁰ Satversmes tiesas tiesneces Sanitas Osipovas atsevišķās domas lietā Nr. 2019-33-01. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2019/12/2019-33-01_Osipova.pdf#search=2019-33-01 [aplūkots 20.04.2021]

¹⁴¹ Piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010.gada 24.jūnija sprieduma lietā „Schalk and Kopf v. Austria”, pieteikums Nr.30141/04,97., 105., 108.–109.punkts.

¹⁴² Satversmes tiesas tiesneces Sanitas Osipovas atsevišķās domas lietā Nr. 2019-33-01. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2019/12/2019-33-01_Osipova.pdf#search=2019-33-01 [aplūkots 20.04.2021]

tiesības, kas izriet no bērna piedzimšanas, bet arī pienākumi pret bērnu un atbildība par bērnu. Tāpēc tikai bērna tēvam pienākas tiesību normā minētais atvaļinājums, jo viņam ir šī īpašā saikne un juridiskais statuss attiecībā ar bērnu. Neviena cita persona neatrodas salīdzināmā juridiskā statusā ar bērna tēvu, kura statuss ietver īpašas tiesības, pienākumus un atbildību par konkrēto bērnu. Līdz ar to minētā tiesību norma neaizskar pieteikuma iesniedzējas tiesības.¹⁴³

Līdzīgu viedokli savās atsevišķajās domās pauž Satversmes tiesas tiesnesis Aldis Laviņš.¹⁴⁴

Darba autore, iepazīstoties un vērtējot abu tiesnešu atsevišķās domas, piekrīt tajās paustajiem viedokļiem, jo argumentācija uzskatāmi parāda, ka Satversmes tiesa, pieņemot spriedumu, pārkāpusi savas kompetences robežas. Tomēr jāatgādina, ka tiesnešu atsevišķās domas ir tiesību doktrīna, proti, tiesībzinātnieku viedokļi nav saistoši.

Zvērināts advokāts Aldis Alliks aktīvi kritizējis iepriekš minēto Satversmes tiesas spriedumu. Viņš apgalvojis, ka “ST ir gājusi LGBT ideologu pavadā [..], pēc būtības pievienojusies LGBT ideologu retorikai, kura atspoguļo radikāli antihumānu un cilvēka cieņu pazemojošu skatījumu.”¹⁴⁵ Darba autore uzskata, ka šādi apgalvojumi ir nepamatoti un emocijās balstīti. Konkrētajā spriedumā Satversmes tiesa pievienojas Eiropas Cilvēktiesību tiesā paustajām nostādnēm, nevis atbalsta vienu vai otru kustību. Tādējādi nav apšaubāms nedz tiesas neatkarīgums, nedz tās objektivitāte. Advokāts paudis viedokli, ka LGBT pārstāvju mērķis ir “Satversmes un Civillikuma "pārrakstīšana", sadragājot un aizslaukot mēsainē latviešu sabiedrības pamatvērtības – laulību, ģimeni, vecākus.”¹⁴⁶ Darba autorei nav saprotams šāds apgalvojums. Ir jāapzinās tas, ka vērtības ir mainīgas. Tās mainās laika gaitā līdz ar jauno paaudžu un viņu redzējuma ienākšanu sabiedrībā. Tādēļ arī mūsdienās, Latvijā, nevar runāt par tām pašām vērtībām, kas ar Satversmes 110. pantu tika aizsargātas pirms gadsimta vai pat pagājušā gadsimta otrā pusē.

Vien ar dažu mēnešu atstarpi Satversmes tiesa pieņēma jaunu spriedumu, kurā vērtēja Ministru kabineta noteikumu Nr. 1250 “Noteikumi par valsts nodevu par īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā” 13. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91., 105. un 110. pantam.¹⁴⁷

¹⁴³ Ibid. 5.lpp.

¹⁴⁴ Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņš atsevišķās domas lietā Nr. 2019-33-01. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2019/12/2019-33-01_Lavins.pdf#search=2019-33-01 [aplūkots 20.04.2021] 1

¹⁴⁵ Alliks A. Cik Satversmju ir Latvijā? Jurista vārds, 8. decembris 2020/ Nr. 49

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ <https://www.satv.tiesa.gov.lv/press-release/satversmei-neatbilst-valsts-nodevas-regulejums-kas-piemerojams-mantojuma-atstajeja-ta-pasa-dzimuma-partnerim-kuram-ar-mantojuma-atstajeju-bija-izveidota-gimene/>

Tiesībsargs ierosinājis pārbaudes lietu sakarā ar viendzimuma attiecībās esošas personas iesniegumu. Tajā norādīts, ka saskaņā ar normatīvajiem aktiem viendzimuma partneriem nav iespējas noslēgt laulību vai juridiski atzīt savas attiecības citā formā. Šī iemesla dēļ viendzimuma partneriem jāregulē savas personiskās un mantiskās attiecības, slēdzot dažādus līgumus, tostarp mantojuma līgumu. Iesnieguma autors norādījis uz to, ka saskaņā ar apstrīdēto normu mantojuma atstājēja pārdzīvojušajam laulātajam, kas manto uz testamenta vai mantojuma līguma pamata, valsts nodeva par īpašuma tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā nosakāma 0,125 procentu apmērā no mantotā nekustamā īpašuma vērtības, savukārt mantojuma atstājēja partnerim, kas manto nekustamo īpašumu uz testamenta vai mantojuma līguma pamata, saskaņā ar apstrīdēto normu valsts nodeva nosakāma 60 reišu lielāka – 7,5 procenti no nekustamā īpašuma vērtības. Iesnieguma autors uzskata, ka tādējādi ir pieļauta nevienlīdzīga attieksme un diskriminācija pret viendzimuma partneriem.¹⁴⁸

Satversmes tiesa, veidojot līdzīgu argumentāciju 2020. gada 12. novembra spriedumam, secināja, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā attiecas uz mantojuma atstājēja pārdzīvojušo tā paša dzimuma partneri, kuram ar mantojuma atstājēju bija izveidota ģimene, neatbilst Satversmes 110. panta pirmajam teikumam.¹⁴⁹ Līdz ar to šis ir jau otrais Satversmes tiesas spriedums, kas ir labvēlīgs viendzimuma pāriem.

3.2.3. 2021. gada likumprojekts “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē”

Kā atbildes reakcija 2020. gada 12. novembra Satversmes tiesas spriedumam, kā arī politisko reitingu un populisma piesātināts sekoja Nacionālās apvienības politiķu likumprojekts “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē”¹⁵⁰, aicinot grozīt Satversmes 110. pantu.

Likumprojekta autori piedāvā Satversmes 110. pantu izteikt šādā redakcijā: “Valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, kas balstīta laulībā, asinsradniecībā vai adopcijā, vecāku un bērna tiesības, ieskaitot tiesības augt ģimenē, kuras pamatu veido māte

¹⁴⁸ Satversmes tiesas 12.11.2020. spriedums lietā Nr. 2019-33-01, 2. punkts.

¹⁴⁹ Ibid. 13. punkts.

¹⁵⁰ Likumprojekta “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” anotācija Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/A38F6751399F389CC225865600317857?OpenDocument> [aplūkots 14.04.2021.]

(sieviete) un tēvs (vīrietis). Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības.”¹⁵¹

Likumprojekta anotācijā norādīts, ka Satversmes tiesas spriedumā ģimenes jēdziena skaidrojums, ielasot tajā arī viendzimuma partneru ģimenes, ir patvaļīgs un “neatbilst ne likumdevēja gribai, pieņemot Satversmes 110. pantu esošajā redakcijā, ne Latvijas sabiedrības izpratnei par to, kas ir ģimene.”¹⁵² Darba autorei rodas jautājums, vai, iesniedzot minēto grozījumu projektu, likumdevējs pats nav rīkojies patvaļīgi, jo ar likumprojektā iztirzāto ģimenes jēdzienu tiek būtiski sašaurināta izpratne par to, kas ir “ģimene”. Autoresprāt, sabiedrības uzskats par to, ka, piemēram, bērns, viņa vecmamma un/vai vectēvs ir ģimene, ir loģisks. Izrietoši būtu vērtējams jautājums par to, vai iesniegtais likumprojekts atbilst sabiedrības izpratnei par ģimenes jēdziena saturu.

Vēl viens vērtēšanas vērts jautājums būtu par to, vai likumprojekts “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” atbilst pašā Satversmē nostiprinātajiem pamatprincipiem, piemēram, cilvēka cieņas principam. Satversmes 110. panta pirmais teikums ir cieši saistīts ar cilvēka cieņas principu. Cilvēka cieņa ir demokrātiskas tiesiskas valsts konstitucionāla vērtība. No minētā principa izriet, ka viena cilvēka cieņai nav mazāka vērtība nekā cita cilvēka cieņai.¹⁵³ Tiesiskais regulējums, kas paredzētu dažādām ģimenes formām vien formālu atzīšanu, bet nenodrošinātu aizsardzību un atbalstu, pēc būtības nozīmētu šo ģimeņu atzīšanu par nesvarīgām un tādējādi būtu cilvēka cieņu aizskarošs.¹⁵⁴

Ja šādi Satversmes 110. panta grozījumi tiktu pieņemti, tad aplūkojams ir jautājums par to, kādu iespaidu tas atstātu uz Latvijas starptautiskajām saistībām. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 8. pantā noteikts sabiedrisko institūciju pienākums netraucēt baudīt tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību, izņemot gadījumus, kas paredzēti likumā un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā. Lai izvairītos no tiesību normu nesakritības, likumdevējam jāiestājas par valsts suverenitāti vai arī attiecībā uz konkrēto konvencijas normu jāveic atruna.

¹⁵¹Likumprojekta “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” anotācija Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/A38F6751399F389CC225865600317857?OpenDocument> [aplūkots 14.04.2021.]

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Satversmes tiesas 12.11.2020. spriedums lietā Nr. 2019-33-01, 10.2. punkts.

¹⁵⁴ Ibid.

4. IESPĒJAMIE RISINĀJUMI

Analizējot un vērtējot viendzimuma pāru statusa un regulējuma problemātiku Latvijā, darba autore izvirza trīs potenciālos risinājuma veidus.

Pirmkārt, pašreizējā situācija ir tāda, ka Latvijā tiek atzīta laulība, kas ir savienība starp vīrieti un sievieti. Tai pat laikā Eiropas Savienības Tiesa savā praksē paudusi atziņu, ka dalībvalstij ir pienākums atzīt laulību starp viena dzimuma personām, kas ir noslēgta citā dalībvalstī atbilstoši tās tiesībām, un vienīgi tiesību, kas šīm personām izriet no Savienības tiesībām, īstenošanas nolūkā. Turklāt tas neaizskar laulības institūtu šajā pirmajā dalībvalstī.¹⁵⁵

Darba autore uzskata, ka, neraugoties uz to, ka tādējādi netiek aizskarts valsts tiesībās definētais, pret Latvijas pilsoņiem tiek vērsta negatīva attieksme, jo Latvija atzīst laulību starp viena dzimuma personām, kas ir noslēgta citā dalībvalstī, bet savās tiesībās neatzīst šādu laulību. Mēs dzīvojam Eiropā, un Latvijas pilsoņi ir vienlaicīgi arī Eiropas Savienības pilsoņi. Viņi var doties uz Spāniju, lai stātos laulībā nevis reģistrētu partnerattiecības, viņi var doties uz Īriju, viņi var doties arī uz Vāciju, kur sākumā bija partnerattiecību regulējums, bet pašlaik ir atļauta laulība. Pēc tam viņi atgriežas Latvijā, un pašlaik nav skaidrības, vai viņi ir laulībā, kas ir reģistrēta, piemēram, Vācijā, vai Latvija izliekas, ka tā visa nav.¹⁵⁶ Nav saprotams, kādēļ likumdevējs Eiropas Savienības tiesību mērogā atzīst viendzimuma pāru tiesības, bet nacionālā līmenī tās noliedz. Šī iemesla dēļ darba autore ierosina atļaut viendzimuma pāriem Latvijā stāties laulībā. Laulības definīcijas grozīšanu var veikt gan ar Saeimas lēmumu, jo pati Saeima šo jēdzienu ierobežoja, gan arī referendumā.¹⁵⁷

Papildus norādāms darbā minētais fakts, ka Lietuvas Konstitucionālā tiesa pieņēmusi lēmumu, ar kuru Lietuvai uzlikts pienākums atzīt ārvalstīs slēgtas viendzimuma laulības un izsniegt uzturēšanās atļauju ārvalstniekam, kurš citā valstī noslēdzis laulību ar tā paša dzimuma Lietuvas pilsoni. Šāds lēmums pirmšķietami varētu likties kā labs variants, lai nāktu pretim viendzimuma pāriem un to tiesībām, tomēr darba autore tajā saskata neapšaubāmu diskrimināciju pret Lietuvas pilsoņiem, kuri vēlas noslēgt viendzimuma laulību. Nav sapratnes par to, kā atšķiras ārvalstnieka un Lietuvas pilsoņa tiesības no divu Lietuvas pilsoņu tiesībām.

¹⁵⁵ Eiropas Savienības tiesas 2018. gada 5. jūnija spriedums lietā Nr. C-673/16 – Coman and Others. Para. 45.

¹⁵⁶ Intervija "1:1 Gundars Rēders: Sanita Osipova". Pieejams: <https://ltv.lsm.lv/lv/raksts/01.12.2020-11-gundars-reders-sanita-osipova.id203981/> [aplūkots 23.05.2021.]

¹⁵⁷ 1Pastars E. Tiesas spriedums: iespēja samērīgam politiskajam kompromisam. Jurista vārds, 8. decembris 2020 /NR. 49.

Otrkārt, 2021. gada janvārī iesniegtais Satversmes grozījumu projekts ir balstīts uz politiskiem apsvērumiem, kas neatbilst pašreizējai sabiedrības izpratnei par to, kas ir ģimene. Sabiedrības nostāja par ģimenes jēdzienu ir daudz plašāka, nekā likumprojektā piedāvātais ģimenes jēdziena skaidrojums. Iesniegtie grozījumi grauj tiesu varas un likumdevējvaras vienotību, kas sašūpo tiesību sistēmas stabilitāti. Pretēji 2020. gada 12. novembra Satversmes tiesas spriedumā ietvertajiem ieteikumiem likumdevējs, paužot absolūti pretēju viedokli, ir pazaudējis esošā brīža un reālās situācijas vērtētprasmi vai arī vienkārši klaji to ignorē. Tomēr likumdevējs ir ierobežots savā rīcības brīvībā, arī tam ir jāievēro Satversme, tajā nostiprinātie principi.

Satversmes tiesas spriedumos¹⁵⁸ norādīts, ka problēma pastāv un ka šī problēma ir jārisina. Saeima un Ministru kabinets ievēro Satversmes tiesas spriedumus. Līdz šim nav bijuši gadījumi, kad tie nebūtu ievēroti. Tādēļ arī šoreiz likumdevējam vajadzētu novērtēt patieso sabiedrības stāvokli un Satversmes tiesas ieteikumus un tikai tad ķerties pie tik radikālu metožu izmantošanas kā iesniegtais Satversmes grozījumu projekts. Gadījumā, ja likumdevējs absolūti nepiekrīstu Satversmes tiesai (lai gan tas varētu radīt abu varu sašķeltību), talkā varētu nākt Latvijas tauta, pierādot, ka viendzimuma pāru un to tiesību jautājums ir nozīmīgs un ka tas nekādīgi nedrīkst palikt novārtā kārtējo reizi.

Treškārt, Satversmes 78. pants paredz ne mazāk kā vienas desmitās daļas vēlēšanu tiesības iesniegt Valsts Prezidentam pilnīgi izstrādātu Satversmes grozījumu projektu vai likuma projektu, kuru Prezidents nodod Saeimai.¹⁵⁹ Tātad tautai ir visas iespējas parādīt savu ieinteresētību un viedokli viendzimuma pāru jautājumā. Atšķirībā no Satversmes 78. pantā ietvertajām vienas desmitās daļas vēlēšanu tiesībām portālā “ManaBalss.lv” nepieciešams savākt vien 10 000 parakstu. Tas ir daudz mazāks iedzīvotāju skaits nekā Satversmes 78. pantā paredzētais. Tādēļ nepieciešama tautas aktīva rīcība, parādot savu nostāju un izmantojot šo iespēju, lai likumdevējs pamanītu sabiedrības patieso viedokli par to, kas ir ģimene.

Tautai ir brīvas rokas iesniegt vai nu Satversmes grozījumu projektu vai arī likuma projektu, piemēram, to pašu Dzīvesbiedru likuma vai Kopdzīves likuma projektu tādā pat vai nedaudz citādā redakcijā, par kuriem savulaik tika vākti paraksti portālā “ManaBalss.lv”. Visticamāk projektā būtu nepieciešams ietvert regulējumu par viendzimuma partneru attiecībām ar bērnu, piemēram, par mākslīgās apaugļošanas rezultātā iegūta bērna attiecībām ar šīm personām, par adopcijas iespēju.

¹⁵⁸ Satversmes tiesas 12.11.2020. spriedums lietā Nr. 2019-33-01; 1. Satversmes tiesas 12.11.2020. spriedums lietā Nr. 2019-33-01.

¹⁵⁹ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [01.01.2019. red.]

Demokrātiskā tiesiskā valstī persona ir brīva, taču brīvība nenozīmē ierobežot citai personai iespēju nodibināt biznesu vai apprecēt citas ādas krāsas sievieti.¹⁶⁰ Tātad tas arī nenozīmē liegt personai valsts atbalstu un aizsardzību viņas seksuālās orientācijas dēļ. Viendzimuma pāru kopdzīve ir nevis jāieliek kādos rāmjos, piemēram, laulība, partnerattiecības, dzīvesbiedri, ģimene, bet gan šādu personu kopdzīve ir tiesiski jāaizsargā gadījumos, kad to prasa cilvēka cieņas nodrošināšana.¹⁶¹

Satversmes 78. pants ir leģitīms ceļš demokrātiskā sabiedrībā. Likumdevējam nevēloties atbalstīt un aizsargāt viendzimuma partnerus, Satversmē ietverto pilsoņu tiesību izmantošana ir vienīgais reālais risinājums, lai panāktu viendzimuma pāru atbalstu un aizsardzību Latvijā.

¹⁶⁰ Intervija “1:1 Gundars Rēders: Sanita Osipova”. Pieejams: <https://ltv.lsm.lv/lv/raksts/01.12.2020-11-gundars-reders-sanita-osipova.id203981/> [aplūkots 23.05.2021.]

¹⁶¹ Pastars E. Tiesas spriedums: iespēja samērīgam politiskajam kompromisam. Jurista vārds, 8. decembris 2020 /NR. 49

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Latvijas normatīvajos aktos laulības un ģimenes aizsardzība pirmo reizi iekļauta divdesmitā gadsimta deviņdesmito gadu sākumā, pārņemot starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos noteikto.
2. 2005. gada 15. decembrī Saeimā pieņemto Satversmes 110. panta grozījumu mērķis bija konstitucionāli nostiprināt Latvijas tautas tradicionālās vērtības. Tomēr no Saeimas sēžu stenogrammām izriet, ka patiesais likumdevēja mērķis bija homoseksuālu personu pamattiesību ierobežošana.
3. Ģimenes jēdziens ir patstāvīgs atšķirībā no laulības jēdziena. No Eiropas Padomē un Eiropas Savienībā nostiprinātajām atziņām izriet, ka dalībvalstis ir brīvas lemt - ietvert vai neietvert savos normatīvajos tiesību aktos viendzimuma pāru tiesības stāties laulībā.
4. Visās Baltijas valstīs laulība starp viena dzimuma personām ir aizliegta, tomēr Igaunijā gan homoseksuāli, gan heteroseksuāli pāri var reģistrēt savas partnerattiecības. Tikmēr citās ES dalībvalstīs, piemēram, Vācijā, Spānijā un Francijā, viendzimuma pāri ir tiesīgi noslēgt laulību.
5. Latvijas normatīvajos tiesību aktos atrodamie piemēri skaidri ilustrē to, ka viendzimuma pāru tiesības un statuss vai nu nav noteikts, vai arī dažādās tiesību nozarēs ir atšķirīgs. Piemēram, krimināltiesībās šīs personas bauda tādas pat tiesības kā heteroseksuāli un tiek atzītas par tuviniekiem, savukārt, civiltiesības izmanto jēdzienu “mājsaimniecība” vien pagaidu aizsardzības pret vardarbību tiesību izlietošanas gadījumā.
6. 2019. gada likumprojekta “Dzīvesbiedru likums” noraidīšana bija kārtējais homofobijas un neiecietības piemērs. Kā liecina Saeimas sēdes stenogramma, likumprojekts vērtēts virspusīgi, neiedziļinoties tā saturā.
7. Satversmes tiesa savā judikatūrā (2020. gada 12. novembra spriedumā lietā Nr. 2019-33-01, 2021. gada 8. aprīļa spriedumā lietā Nr. 2020-34-03) ir devusi tiešu signālu likumdevējam, lai tas sakārto tiesību sistēmu viendzimuma pāru jautājumā. Tomēr pagaidām likumdevējs neievēro Satversmes tiesas rekomendācijas un pat dodas pretējā virzienā.
8. Autore ierosina izteikt Satversmes 110. panta pirmo teikumu šādā redakcijā: “Valsts aizsargā un atbalsta laulību, ģimeni, vecāku un bērna tiesības.” Tādējādi tiek izslēgts

laulības kā savienības starp vīrieti un sievieti definējums, dodot iespēju arī viendzimuma pāriem slēgt laulību.

9. 2021. gada janvārī Saeimā iesniegtais Satversmes grozījumu projekts būtu noraidāms, jo tas ir pretrunā Satversmē nostiprinātajām vērtībām. Saeimai likumdošanas procesā būtu objektīvi jāizvērtē Satversmes tiesas ieteikumus.
10. Likumdevējs – tauta – Saeimas bezdarbības gadījumā var izšķirties par viendzimuma pāru jautājumu Satversmes 78. pantā noteiktajā kārtībā, iesniedzot Satversmes grozījumu projektu vai attiecīgu likuma projektu.

16. [b.a.] Lauļības būtība. Zeltene, 1931, Nr. 2. Pieejams: <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pa|issue:252763|article:DIVL30|query:Jaunlaiku%20filozofs%20K aizerlings%20> [aplūkots 25.03.2021.]

Normatīvie akti:

LR normatīvie akti:

1. Dzīvojamo telpu īres likums: LV likums. Pieņemts 17.03.2021.
2. Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likums: LV likums. Pieņemts 20.12.2010. [01.01.2021. red.]
3. Pacientu tiesību likums: LV likums. Pieņemts 17.12.2009. [01.01.2021. red.]
4. Militārā dienesta likums: LV likums. Pieņemts 30.05.2002. [09.03.2021. red.]
5. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē: LR likums. Pieņemts 15.12.2005.
6. Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005. [06.03.2021.]
7. Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.1998. [20.04.2021]
8. Likums "Par valsts pensijām": LV likums. Pieņemts 02.11.1995. [01.01.2021. red.]
9. Repatriācijas likums: LV likums. Pieņemts 21.09.1995. [01.08.2016. red.]
10. Likums "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli": LV likums. Pieņemts 11.05.1993. [10.02.2021. red.]
11. Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi: LR likums. Pieņemts 10.12.1991. Zaudējis spēku. [22.01.1992. red.]
12. Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [06.12.2019. red.]
13. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [01.01.2019. red.]
14. Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai: Ministru kabineta 2020. gada 9.jūnija noteikumi Nr.360 Pieņemts: 09.06.2020. [20.05.2021.]

Citi tiesību akti:

1. Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskā pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. Pieņemts 16.12.1966.
2. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieņemts 04.11.1950.
3. Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūti. Pieņemts 26.06. 1945.
4. Eiropas Parlamenta Un Padomes Direktīva 2004/38/EK (2004. gada 29. aprīlis) par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā.

5. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Pieņemts 2000. gada 7. decembrī
6. LPSR Kriminālkodekss. 124. pants. Pieejams: <https://e-gramatas.com/arhivs/FILOSOFIJA%20UN%20PSIHOLOGIJA/Politika/juridisko%20tiesibu%20macibu%20li dzekli%20no%20gramataselektroniski/LPSR%20Kriminalkodekss%201961.pdf> [aplūkots 24.05.2021.]

Juridiskās prakses materiāli:

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 22. jūlija spriedums lietā P.B. and J.S. v. Austria.
2. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā B. and L. v. United Kingdom.
3. Eiropas Cilvēktiesību spriedums lietā Oliari and others v. Italy.
4. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Kroon and others v. Netherlands.
5. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Schalk and Kopf v. Austria.
6. Eiropas cilvēktiesību tiesas 1986. gada 18. decembra spriedums lietā Johnston and others v. Ireland. 9697/82.
7. Eiropas Savienības tiesas 2018. gada 5. jūnija spriedums lietā Nr. C-673/16 – Coman and Others.
8. Satversmes tiesas 12.11.2020. spriedums lietā Nr. 2019-33-01.
9. Satversmes tiesas 08.04.2021. spriedums lietā Nr. 2020-34-03.
10. Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2004-02-0106
11. Satversmes tiesas kolēģijas 2003. gada 11. novembra lēmuma 1.1. punkts pieteikuma Nr.123/2003 lietā un pieteikums Nr. 120/2003 lietā.
12. Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta spriedums lietā Nr. 2000 – 03 – 01.
13. Augstākās tiesas Senāta spriedums lietā SKC-4/2012.
14. Administratīvās apgabaltiesas 2014. gada 2 jūlija spriedums lietā Nr. A420488811.

Citi avoti:

1. Intervija “1:1 Gundars Rēders: Sanita Osipova”. Pieejams: <https://ltv.lsm.lv/lv/raksts/01.12.2020-11-gundars-reders-sanita-osipova.id203981/> [aplūkots 23.05.2021.]
2. Likumprojekta “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” anotācija Pieejams: https://www.saeima.lv/Likumdosana/8S_DK/lasa-dd=LP1400_1.htm [aplūkots 19.03.2021.]
3. Likumprojekts otrajam lasījumam “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” (reģ.nr.1400). Pieejams: https://www.saeima.lv/Likumdosana/8S_DK/lasa-dd=LP1400_2.htm [aplūkots 27.03.2021.]

4. Likumprojekts "Grozījums Latvijas Republikas Satversmē". Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/0/A38F6751399F389CC225865600317857?OpenDocument> [aplūkots 14.04.2021.]
5. Likumprojekts "Dzīvesbiedru likums" Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/0/6D2C3656A76BE9DFC225841D003624FA?OpenDocument> [aplūkots 20.04.2021.]
6. 8. Saeimas rudens sesijas septiņpadsmitās sēdes 2005.gada 1.decembra stenogramma. Pieejams: <https://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/928#s41> [aplūkots 27.03.2021.]
7. 8.Saeimas rudens sesijas deviņpadsmitās sēdes 2005.gada 15.decembra stenogramma. Pieejams: <https://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/930#s30> [aplūkots 27.03.2021.]
8. 8. Saeimas rudens sesijas 9. sēdes 2005. gada 26. oktobra stenogramma. Pieejams: <https://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/920#ss> [aplūkots 18.03.2021.]
9. Satversmes tiesas tiesneses Sanitas Osipovas atsevišķās domas lietā Nr. 2019-33-01. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2019/12/2019-33-01_Osipova.pdf#search=2019-33-01 [aplūkots 20.04.2021]
10. Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņš atsevišķās domas lietā Nr. 2019-33-01. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2019/12/2019-33-01_Lavins.pdf#search=2019-33-01 [aplūkots 20.04.2021]
11. Paskaidrojumi attiecībā uz pamattiesību hartu. Oficiālais Vēstnesis, C 303, 14.12.2007. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/lv/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303LR.01001701.htm>.

Bakalaura darbs “Viendzimuma pāru tiesiskā statusa un regulējuma problemātika Latvijā” ir izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā noslēguma darba elektroniskā versija atbilst LUIS augšupielādētajai darba elektroniskai kopijai.

Darba autors: Vera Romanovska /*paraksts*/

Rekomendēju/ nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Annija Kārklīņa _____ 2021. gada ____ . _____.

Recenzents/-e: _____ 2021. gada ____ . _____.

Darbs iesniegts Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedrā 2021. gada 25. maijā

Dekānes pilnvarotā persona: _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

2021. gada ____ . _____, protokola Nr. ____

Komisijas sekretāre/-s: _____